

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний університет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____ Павлик О.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)
«_____» _____ 2024 р.

Реєстраційний номер № _____
«_____» _____ 2024 р.

КОМІКС ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ПНАм-23
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Пономаренко Олександри Дмитрівни

Керівник
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти
Павлик Олена Анатоліївна

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____
Члени комісії
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)
_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Пономаренко Олександра Дмитрівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ КОМІКСУ	
1.1. Визначення комунікативної компетентності молодшого школяра в контексті сучасної лінгводидактики.....	11
1.2. Аналіз феномену «комікс»	19
1.3. Психолого-педагогічні детермінанти та дидактичний потенціал використання коміксів як засобу розвитку комунікативної компетентності молодших школярів	23
1.4. Використання штучного інтелекту при створенні коміксів.....	28
1.5. Методична модель розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу	36
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ КОМІКСУ	
2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці шкільного навчання	42
2.2. Аналіз передового педагогічного досвіду з проблеми дослідження.....	46
2.3. Мета й перебіг дослідно-експериментальної роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу.....	50
2.4. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи.....	63
Висновки до розділу 2.....	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	72
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні зміни в суспільному та соціокультурному вимірах зумовили переорієнтацію системи шкільної освіти на формування в учнів життєвих компетентностей, які дозволять їм успішно реалізувати свій потенціал у різних сферах діяльності, навчатися впродовж життя, виконувати соціально важливі завдання, активно реагувати на потреби й виклики часу. Тому на нинішньому етапі модернізації початкової освіти та оновлення її змісту значна увага приділяється проблемі оволодіння учнями комунікативною компетентністю.

Дослідження К. Пономарьової переконливо доводять особливу актуальність формування комунікативної компетентності молодших школярів. З початком навчання у школі дитина займає нову життєву позицію та переходить до здійснення суспільно значущої навчальної діяльності. У даний період формуються передумови становлення важливих соціальних якостей, що сприяють успішній соціальній адаптації учнів. Соціальна сутність молодших школярів, що розкривається і виражається потребою у спілкуванні, повазі, прийнятті, визнанні, самовираженні, і окреслює значимість комунікативної компетентності [45].

Нинішній світ визначається великим обсягом інформації та різноманіттю форм її сприймання. У століття високорозвинених технологій і глобалізації навчання потребує ефективних методик та засобів розвитку ключових компетентностей учнів. Однією з перспективних та інноваційних педагогічних практик є використання коміксу як засобу розвитку комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Комікс як ілюстративно-текстовий жанр володіє унікальним потенціалом для стимулювання й розвитку мовленнєвих та літературних навичок учнів, здатний об'єднувати в собі текстові та графічні елементи, створює можливість для багатоаспектного сприйняття інформації, що допомагає підвищити рівень розуміння та інтерпретації мовленнєвого матеріалу.

Комунікативні навички визначають не тільки здатність висловлювати свої думки чи ідеї, але й ефективно розуміти та взаємодіяти з оточенням. У контексті мовно-літературної освіти, де розвиток мовлення та літературної компетенції є основним завданням, важливо виявляти новаторські методи та засоби, спрямовані на покращення якості цих навичок. Використання коміксів на уроках може стати інтегрованим підходом, що сприяє розвитку не лише мовленнєвих, а й творчих та критичних умінь учнів.

Нові підходи актуалізують проблему комунікативної компетентності учнів, зокрема удосконалення їхньої мовленнєвої культури. Це пояснюється змінами в соціальному житті суспільства, що спричинили негативний вплив на формування культури мовлення дітей, які зростають у досить суперечливому світі. Адже, з одного боку, це світ неймовірних досягнень науки і техніки, значних можливостей для індивідуального розвитку кожної особистості. З іншого боку, це світ, у якому люди значно менше спілкуються, простежується поява тенденції до спрощення мови, часте використання сленгу, емотиконів, невиправдана заміна українських слів іноземними тощо.

Державний стандарт початкової освіти визначає ключові компетентності, на формування яких скеровано освітній процес та які необхідні для забезпечення успішної особистісної реалізації молоді в суспільстві. І першою серед них є *вільне володіння державною мовою*, що передбачає готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях; уміння вільно, чітко та змістовно висловлювати власні думки й почуття в усній та писемній формах; аргументувати свою позицію; слухати і чути партнера; бути толерантним до позиції інших, усвідомлено використовувати мовні засоби відповідно до завдання комунікації [12].

Педагогічна практика демонструє, що молодші школярі мають особливий інтерес до візуальних форм мистецтва та відзначаються високою готовністю експериментувати з різними видами тексту. Комікс як специфічний жанр не лише привертає увагу, але й активізує творчість учнів, їхню уяву та здатність до візуального мислення. Враховуючи зазначене,

проведення подальшого дослідження стане важливим кроком у збагаченні педагогічної практики та поглибленні розуміння ефективності використання коміксів на уроках мовно-літературної освітньої галузі для розвитку комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз наукових досліджень. Проблема комунікативної компетентності є предметом дослідження низки вітчизняних науковців, зокрема І. Андрощук [1], О. Васильєвої [6], М. Вашуленка [7], Ю. Вторнікової [8], Л. Гавриляк [9], О. Голюк [50], І. Гудзик [11], Л. Дубровської [15], В. Духович [14], З. Залібовської-Ільницької [18], В. Коц [25], Т. Лавренової [27], О. Ліби [62], Г. Подановської [41], Т. Пономаренко [43], К. Пономарьової [44, 45], Н. Родюк [50], О. Савченко [52], Н. Соняк [53], О. Хоми [62] та інших.

О. Васильєва [6] зосереджує увагу на вивченні ролі міжпредметних зв'язків у формуванні комунікативної компетентності. М. Вашуленко [7], зосереджуючись на мовленнєвій діяльності, вказує, які саме засоби можуть виступати інструментом розвитку в учнів умінь висловлювати власні думки, структурувати мовлення та ефективно спілкуватися. Ю. Вторнікова [8] акцентує увагу на розвитку творчих здібностей учнів на уроках мовно-літературної освіти. З. Залібовська-Ільницька [18] розглядає засоби розвитку критичного мислення та аналітичних навичок. Вона вказує на те, що аналіз текстів допомагає учням розвивати здатність критично оцінювати інформацію, розуміти контекст та виражати власну думку з точки зору літературної та мовленнєвої компетенції.

Згідно з документом «Концептуальні засадами реформування середньої школи» компетентнісний підхід в освіті вимагає використання інноваційних методів, прийомів та форм організації, новітніх практик та технологій навчальної діяльності з урахуванням запитів сучасності, заснованих на особливостях сприйняття світу молодим поколінням. Найбільш цінними з цієї точки зору є парна та групова робота із застосуванням компетентнісно зорієнтованих завдань, які передбачають застосування мовних знань і мовленнєвих умінь у навчальних і життєвих ситуаціях [33]. На нашу думку,

потужним засобом комунікації молодших школярів постає комікс, що є втіленням взаємозв'язку візуального та вербального наративів.

Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень щодо формування комунікативних умінь і навичок учнів, проблема розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з коміксами ще не знайшла належного вирішення, а її окремі аспекти потребують подальшого розроблення, зокрема дидактичний потенціал коміксів, педагогічні умови їхнього використання в освітньому процесі, методичні рекомендації щодо застосування цього педагогічного інструменту на уроках мовно-літературної галузі в початковій школі.

Детальне вивчення наукових джерел з обраної теми, аналіз дидактико-методичних напрацювань вчених, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом учителів початкових класів в контексті формування комунікативної компетентності молодших школярів стали підставою для виявлення *суперечностей* між:

- проголошенням компетентнісного підходу як цільової орієнтації освітнього процесу і практикою навчання з опорою на традиційну знаннєву парадигму;

- завданнями реформування мовно-літературної освіти, спрямованими на розвиток комунікативної компетентності як ключової, та відсутністю спеціально розробленої системи роботи над розвитком комунікативної компетентності молодших школярів інноваційними засобами навчання, що спираються на особливості перебігу психічних процесів сучасних учнів;

- необхідністю організації комунікативного освітнього середовища та відсутністю обґрунтування дидактичних умов для практичного вирішення окресленого завдання, недостатнім використанням освітнього потенціалу початкової школи у формуванні та розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти.

З огляду на це **метою нашого дослідження** є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка системи роботи з розвитку ключової

комунікативної компетентності молодших школярів засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Сформульована мета передбачає розв'язання цілої низки конкретних завдань, а саме:

- 1) з'ясувати сутність комунікативної компетентності молодшого школяра в контексті сучасної лінгводидактики;
- 2) дослідити феномен «комікс»;
- 3) визначити психолого-педагогічні та дидактичні умови використання коміксів як засобу розвитку комунікативної компетентності, можливості штучного інтелекту при створенні коміксів;
- 4) змодельовати методичну систему роботи з розвитку комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу;
- 5) проаналізувати стан досліджуваної проблеми у практиці шкільного навчання та передовий педагогічний досвід;
- 6) обґрунтувати й розробити систему роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу й експериментально перевірити її ефективність.

Об'єктом дослідження є процес розвитку комунікативної компетентності четвертокласників під час опанування мовно-літературної освітньої галузі.

Предмет дослідження – система роботи з розвитку комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розвиток ключової комунікативної компетентності буде ефективним за таких умов:

- 1) урахування сутності й складових комунікативної компетентності;
- 2) поетапного використання коміксів на уроках мовно-літературної освітньої галузі;
- 3) реалізації розробленої моделі, що відображає систему роботи з розвитку комунікативної компетентності молодших школярів засобом коміксу.

У процесі дослідження було застосовано такі **методи**: *теоретичні* (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної та методичної літератури, порівняння, моделювання, систематизація теоретичного й практичного матеріалу); *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний); *емпіричні* (вивчення шкільної документації, анкетування, бесіди, спостереження), *метод математичної обробки даних*.

Експериментальна база дослідження: Криворізька гімназія №121.

Апробація дослідження здійснювалася в публікаціях:

1) Пономаренко О. Д. Психолого-педагогічні детермінанти та дидактичний потенціал використання коміксів як засобу розвитку комунікативної компетентності. Освіта XXI століття: аксіологічний вимір: збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Нікополь, 19 травня 2023 р.). Нікополь: Навчально-методичний кабінет, 2023. С. 178-183;

2) Пономаренко О., Павлик О. А. Pedagogical model of the development of key communicative competence of 4th class students using comics. *Funkcjonowanie szkoły i jej podmiotów wobec wyzwań cywilizacyjnych – teoria, badania, projektowanie zmian*. Tom II / redakcja Krystyna Chałas i Marta Buk-Cegiełka. Lublin, 2023. pp. 35-44;

3) Пономаренко О. Д. Комікс як засіб розвитку комунікативної компетентності молодших школярів. Оновлення моделі інтегральних компетентностей в контексті досягнення цілей сталого розвитку: збірник матеріалів VI Регіональної науково-практичної конференції (м. Нікополь, 29 лютого 2024 р.). Нікополь: Навчально-методичний кабінет, 2024. С. 145-148;

4) Пономаренко О. Д. Феномен комунікативної компетентності молодшого школяра в контексті сучасної лінгводидактики. Актуальні питання теорії і практики початкового навчання: збірник наукових праць студентів. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2024. Вип.17. с. 79-82.

а також **виступах на конференціях:**

1) II Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Освіта XXI століття: аксіологічний вимір» (м. Нікополь, 19 травня 2023 р.);

2) II Ogólnopolskie Forum Doktorantów Pedagogiki «Funkcjonowanie szkoły i jej podmiotów wobec wyzwań cywilizacyjnych – teoria, badania, projektowanie zmian» (Польща, 19 травня 2023 р.);

3) Регіональній науковій конференції «Українське слово в науковому вимірі» (Кривий Ріг, 28 лютого 2024 р.);

4) VI Регіональній науково-практичній конференції «Оновлення моделі інтегральних компетентностей в контексті досягнення цілей сталого розвитку» (м. Нікополь, 29 лютого 2024 р.).

Практичне значення дослідження. Узагальнені результати магістерської роботи можуть бути використані вчителями на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі з метою розвитку ключової комунікативної компетентності молодших школярів, для розробки дидактичних матеріалів та навчально-методичних посібників, а також студентами педагогічних ЗВО для підготовки до занять з методики навчання української мови та сучасних технологій навчання мови й літератури молодших школярів.

Структура магістерської роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури, що нараховує 71 джерело, та додатків, розміщених на 14 сторінках. Загальний обсяг роботи – 95 сторінок, обсяг основного тексту – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ КОМІКСУ

1.1. Визначення комунікативної компетентності молодшого школяра в контексті сучасної лінгводидактики

Суспільство важко уявити без комунікативної діяльності. Потреба в спілкуванні – одна з найважливіших у житті людини, яка не може повноцінно існувати поза межами соціуму. Люди постійно шукають, отримують, зберігають і передають певну інформацію, тобто є активними виконавцями комунікативної діяльності. Комунікація вкрай необхідна для набуття певних знань, умінь, способів дії, соціального досвіду і є одним з найважливіших факторів всебічного розвитку особистості. Самореалізація кожної людини в суспільстві знаходиться у прямій залежності від рівня її комунікативної культури, формування якої необхідно активно здійснювати в молодшому шкільному віці.

О. Пометун зазначає, що сучасні перетворення суспільних і соціокультурних умов поставили перед школою завдання переорієнтації освітньої парадигми зі знаннєвої на компетентнісну, тобто формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які дозволять їм успішно навчатися впродовж життя, орієнтуватися в інформаційному просторі, відповідально приймати рішення, ставити перед собою цілі та ефективно досягати їх [42, с. 66]. На запровадження компетентнісного підходу націлює концепція Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [33, с. 10].

Співвідношення між категоріями компетентнісного підходу чітко розкриває О. Савченко, пропонуючи нам таку схему (див. рис. 1.1.):

Рис. 1.1. Взаємозв'язок між категоріями компетентнісного підходу за О. Савченко

При цьому вона наголошує, що результат компетентнісної освіти можна окреслити таким виявом індивідуальних досягнень учня (див. рис. 1.2.) [52, с. 13-14]:

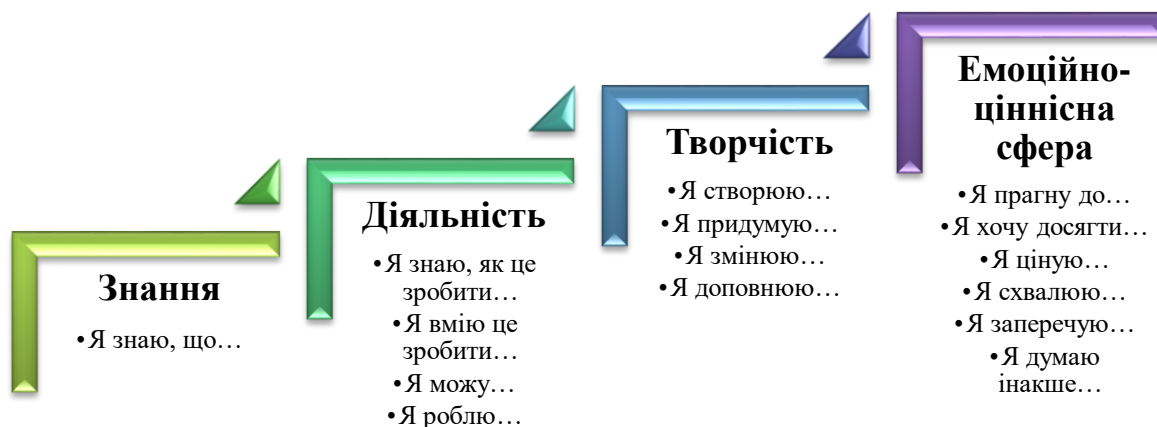

Рис. 1.2. Розвивальний вплив упровадження компетентнісної освіти за О. Савченко

Ключем до продуктивної взаємодії особистості у суспільстві задля досягнення поставлених цілей та ефективного вирішення практичних

життєвих ситуацій є комунікативна компетентність як інтегрована характеристика особистості. Здійснюючи цілеспрямований вплив на її розвиток в учнів, педагог повинен розуміти сутність таких понять, як «комунікація», «компетентність», «комунікативна компетентність», які тісно взаємопов'язані між собою.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що «компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [17].

Відома дослідниця І. Зимня визначає компонентний склад компетентності так:

1. Мотиваційний аспект – це готовність до виявлення компетентності, внутрішня мотивація до володіння нею.
2. Когнітивний аспект – володіння знаннями змісту компетентності, розуміння її сутності та складових.
3. Поведінковий аспект – це досвід виявлення компетентності в різноманітних ситуаціях, як стандартних, так і нестандартних.
4. Ціннісно-смысловий аспект – відображає ставлення до змісту компетентності та об'єкту її використання.
5. Емоційно-вольовий аспект – включає в себе емоційно-вольову регуляцію процесу й результату виявлення компетентності [19, с. 2].

У психологічному словнику за редакцією В. Войтка поняття «комунікація» визначено як фундаментальну ознаку людської культури, яка полягає в інтенсивному взаємодіюванні людей на основі обміну різного виду інформацією [49, с. 79-80].

На даний час існують досить різноманітні визначення ключового поняття нашого дослідження – комунікативної компетентності. На думку І. Гудзик, комунікативна компетентність виявляється у здатності успішно користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності для пізнання, комунікації.

Формуючи комунікативну компетентність, навчання мови має розвивати вміння розуміти не лише зміст, але й основну думку усних і письмових текстів; навчати створенню повноцінних висловлень, які виражають і знання того, хто говорить (пише) про предмет мовлення, і його думки, почуття, наміри та свідчать про вміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином діалог [11].

І. Андрощук вказує на те, що комунікативна компетентність є важливим аспектом взаємодії між учасниками освітнього процесу. Дослідниця підкреслює, що особистісні якості, такі як такт, емпатія, гуманізм, повага, вміння слухати й розуміти іншу людину, є ключовими для успішної комунікації. Крім того, слід дотримуватись морально-етичних норм у процесі взаємодії. Вона відзначає, що засоби технологій, такі як електронна пошта, соціальні мережі, онлайн-платформи та телефонний зв'язок також відіграють важливу роль у цьому процесі. Сформованість комунікативної компетентності дозволяє ефективно взаємодіяти та забезпечувати плідну співпрацю на належному рівні [1, с. 35-37].

О. Васильєва досліджує комунікативну компетентність як інтегральну якість особистості, що передбачає набуття досвіду взаємодії з іншими людьми на основі відповідних знань, умінь і навичок, «формування мотиваційно-ціннісної основи спілкування» [6, с. 6]. З. Залібовська-Ільніцька акцентує увагу на когнітивному компоненті в опануванні цією компетентністю, визначаючи серед важливих її складників комунікативні вміння й навички, що ґрунтуються на знаннях звичаїв, традицій, мовного етикету [18]. М. Вашуленко у своїх наукових працях підкреслює важливість лінгвістичного компонента комунікативної компетентності, зокрема різних рівнів мовної системи: фонологічного, граматичного, лексичного [7].

О. Хома та О.Ліба, аналізуючи поняття комунікативної компетентності, зосереджують увагу саме на результатах навчання, що полягають у здатності взаємодіяти в різноманітних комунікативних ситуаціях [62]. К. Пономарьова зазначає, що комунікативна компетентність молодшого школяра виявляється

в здатності спілкуватися з людьми різного віку і статусу, розуміти й відтворювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно й грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах, вільно володіти мовою в різних навчальних та життєвих ситуаціях [45].

Аналізуючи структуру комунікативної компетентності, науковці визначають різні її складові. Досліджуючи комунікативну компетентність у структурі ключових компетентностей, Ю. Вторнікова виокремлює низку її компонентів:

- орієнтування в різноманітних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях та життєвому досвіді особистості;

- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища;

- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;

- готовність і вміння встановлювати контакти з людьми;

- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;

- знання, уміння й навички конструктивного спілкування;

- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [8, с. 88-94].

К. Пономарьова включає до змісту комунікативної компетентності такі елементи:

- уміння представляти себе усно й письмово;

- уміння представляти свій клас, школу, країну;

- володіння методами взаємодії з оточуючими;

- уміння виступати з усними повідомленнями, ставити питання та коректно вести навчальний діалог;

- володіння різними видами мовленнєвої діяльності з розвиненою мовною компетенцією;

- уміння співпрацювати в групах та здатність до пошуку компромісів;

– володіння позитивними навичками спілкування у багатокультурному суспільстві, що базуються на розумінні історичних коренів і традицій різних національних спільнот і соціальних груп [45, с. 9].

Запропоновані елементи комунікативної компетентності відображають широкий спектр навичок і вмінь, необхідних для успішного спілкування. Ці складові охоплюють не лише мовленнєві аспекти, а й соціокультурні та міжособистісні. Такий підхід допомагає формувати гармонійні взаємини в сучасному багатокультурному суспільстві і сприяє розвитку толерантності, гуманізму та емпатії.

Тим часом О. Васильєва визначає взаємопов'язані мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти [6, с. 6]. А найбільш доцільною ми вважаємо структуру комунікативної компетентності Н. Соняк (див. рис. 1.3.), яка виділяє ціле-мотиваційний, комунікативно-когнітивний та практично-діяльнісний компоненти [53, с. 44].

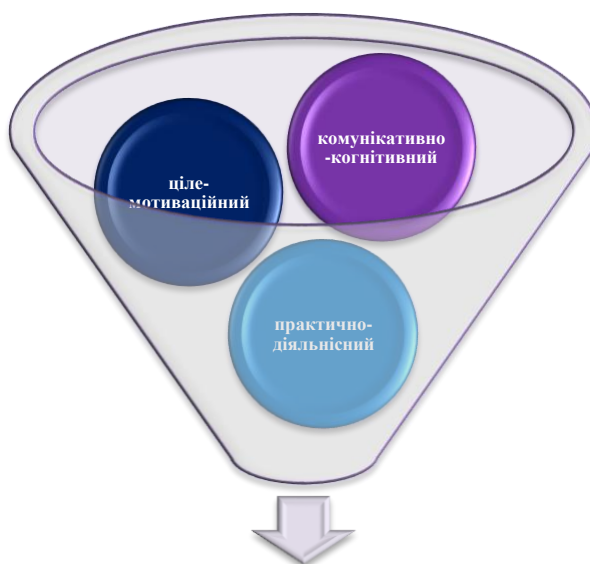

Рис. 1.3. Складники комунікативної компетентності за Н. Соняк

І. Нюл виокремлює чотири етапи формування комунікативних умінь у молодших школярів [34, с. 4]:

1. Мотиваційний етап передбачає розкриття значення комунікативного уміння для досягнення мети спілкування та викликає у школярів зацікавленість у його вивченні.
2. Ознайомлювальний етап полягає в ознайомленні учнів зі змістом, складовими та особливостями комунікативного уміння.
3. Етап оволодіння умінням передбачає створення ситуацій суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками навчального процесу.
4. Удосконалення уміння – це етап самостійного використання молодшими школярами комунікативного вміння у процесі спілкування та виконання творчих завдань.

Погоджуємося з думкою В. Духович про тісний зв'язок комунікативного аспекту в навчанні української мови з практичною спрямованістю вивчення шкільного курсу мови. Автор справедливо вказує на необхідність створення методичних систем, що мають на меті формування бажання школярів спілкуватися, взаємодіяти зі співрозмовником, впливати на нього, розвивати вміння будувати власні висловлювання та контролювати комунікацію. Це сприятиме розвитку їхньої комунікативної компетентності та успішному входженню в суспільство. Ефективність формування мовної компетенції особистості залежить від систематичного пошуку шляхів удосконалення організації мовної освіти, що передбачає свідоме проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, методів і прийомів [14].

На уроках української мови вчителю варто створювати умови для свідомого засвоєння учнями понять світоглядного характеру, таких як мова й дійсність, мова й мовлення, мова й мислення. Він повинен допомагати школярам осмислювати їхню власну мовленнєву практику, розвивати точність та естетичність мовлення, виховувати культуру спілкування. На уроках увага до мовленнєвої діяльності має бути особливою, і вчитель повинен вміло поєднувати розвиток мовних, мовленнєвих та комунікативних умінь учнів.

Вкрай важливим є комплексний підхід до формування комунікативних умінь, а саме тісний їх зв'язок з читанням і письмом. Усне й писемне мовлення постійно взаємодіють і є взаємозалежними, вони не лише впливають одне на одного, а й формують психолінгвістичний та експресивний стан людини.

Узагальнюючи різні погляди науковців на визначення комунікативної компетентності молодшого школяра, основною її рисою ми вважаємо готовність і здатність вступати в різноманітні зв'язки (вербальні, невербальні, усні, письмові) для досягнення мети спілкування (пошук, передача інформації, обмін думками та індивідуальним досвідом, емоційне зближення тощо). Виявляється це у готовності та бажанні приєднуватися до діалогу, брати участь в обговоренні, висловлювати власні судження та аргументувати їх, ставити питання співрозмовнику, конструювати відповіді, розглядати певні проблеми, доречно добирати засоби формулювання думки тощо.

Крім того, формування комунікативних умінь у молодших школярів є складним і багатоплановим процесом, який вимагає уваги до різних аспектів мовленнєвої діяльності. Важливо не лише навчити дітей висловлювати свої думки чітко й лаконічно, а й розвивати їхню здатність слухати та розуміти позицію інших. Учитель повинен створювати умови для розвитку емпатії та вміння шукати компроміси у вирішенні конфліктних ситуацій. Методичні системи, спрямовані на формування бажання учнів спілкуватися та взаємодіяти з іншими, є важливим елементом успішного вивчення мови. Ці системи повинні бути спрямовані на розвиток точності та естетичності мовлення, культури спілкування та мовленнєвого етикету, вміння контролювати комунікацію.

Отже, розвиток комунікативної компетентності молодших школярів має вкрай важливе значення, оскільки це закладає основу для їх подальшого навчання та соціалізації. Здатність ефективно спілкуватися сприяє успішному вирішенню завдань, формуванню міцних міжособистісних стосунків та розвитку емоційного інтелекту. Розвинена комікативна компетентність дає змогу дітям коректно висловлювати свої думки, розуміти інших, працювати в

команді та долати конфлікти, а найголовніше – забезпечує всебічний розвиток особистості та її успішну інтеграцію в суспільство.

1.2. Аналіз феномену «комікс»

Інтерес до паралінгвістичних, тобто невербальних засобів, що супроводжують писемне мовлення, пояснюється стрімким розповсюдженням візуалізованої інформації у сучасній комунікації. Інформаційна ємність та прагматичний потенціал подібних видань формується за рахунок текстів, фактура яких складається з двох частин: вербальної та невербальної. Їх називають креолізованими, тобто семіотично ускладненими [16, с. 163]. Їхня роль у якості засобу здійснення комунікативної взаємодії останнім часом значно зростає, адже однією з провідних тенденцій розвитку літератури ХХІ століття можна вважати візуалізацію тексту, стрімку появу текстів «нової природи». Однією з найвідоміших форм злиття літератури із зображенням вважається комікс, який узагальнено постає як засіб масової комунікації.

У 2014 році докторант Коледжу викладачів (Teachers College) Колумбійського університету М. Соуаніс написав першу в історії освіти докторську дисертацію, виконану у форматі коміксу. При цьому вона була присвячена взаємозв'язку між словесним та візуальним наративами [61, с. 14]. Ця визначна подія розширила рамки розуміння комунікативної функції явища коміксу.

Феномен коміксу в контексті освітнього середовища є об'єктом дослідження таких науковців, як Д. Белов [2], І. Корнутич [24], М. Лавренова [26], Д. Ольшанський [36], Г. Онкович [37], С. Підопригора [40], Т. Твердохліб [29], С. Хлестова [61], В. Юрженко [67], Н. Аксанса [68], С. Forceville [69] та інші. Парадоксально, але більше ніж за століття існування комікс так і не отримав всеохоплюючої дефініції, адже знаходиться на перетині образотворчого мистецтва, літератури та кіномистецтва, а також поєднує

елементи кожного з них. Вчені пропонують різні формулювання, характеризуючи лише окремі аспекти розуміння поняття коміксу (див. табл. 1.1.). Саме тому актуальними є спроби дати визначення цьому культурно-освітньому явищу, акцентуючи увагу на універсальності коміксу.

Таблиця 1.1.

Підходи науковців до визначення поняття «комікс»

Автор	Визначення
М. Лавренова	Комікс – це ланцюг статичних зображень, об'єднаних загальним сюжетом, з короткими текстами, які мають специфічну форму філактеру – «мовної бульбашки/хмарки», в якій розміщуються думки персонажів, заголовки, титри тощо [26, с. 144].
Т. Насалевич, Т. Рябуха, І. Лопушанський	Комікс – це розповідь у малюнках, що поєднує в собі риси таких видів мистецтва, як література й образотворче мистецтво [31, с. 145].
Д. Ольшанський	Комікс – це розважальний жанр, послідовність споріднених загальним сюжетом малюнків, які мають текстовий супровід [36, с. 37].
Г. Онкович, А. Онкович	Комікс – це медіатекст, який споживач має ідентифікувати, інтерпретувати [37, с. 111].
С. Підпригора	Комікс – це сукупність мотивуючих знаків, образів і символів, що породжують значення різними способами, створюють код, який читач має проінтерпретувати [40].
N. Аксанса	Комікс – це інструмент спілкування на папері за допомогою зображень і текстів, який вказує на те, що текст був би неповним без зображення й зображення було б неповним без тексту [68].
S. Forceville	Комікс – це засіб, що використовується для висловлення ідей за допомогою зображень, які часто поєднуються з текстом або іншою візуальною інформацією [69].

Сутність поняття «комікс» полягає у його спроможності комбінувати словесний та візуальний контексти для передачі історії, ідеї або емоцій. Це

надає можливість читачеві відчувати сюжет із двох різних ракурсів, що робить процес сприйняття більш насиченим, змістовним та цікавим.

З метою виведення максимально точного визначення коміксу як засобу комунікації, що має потужний дидактичний потенціал, необхідно звернути увагу на окремі сутнісні характеристики, притаманні коміксу, які становлять його особливість. На нашу думку, їх дуже чітко окреслила С. Хлестова [61] (див. рис. 1.4.).

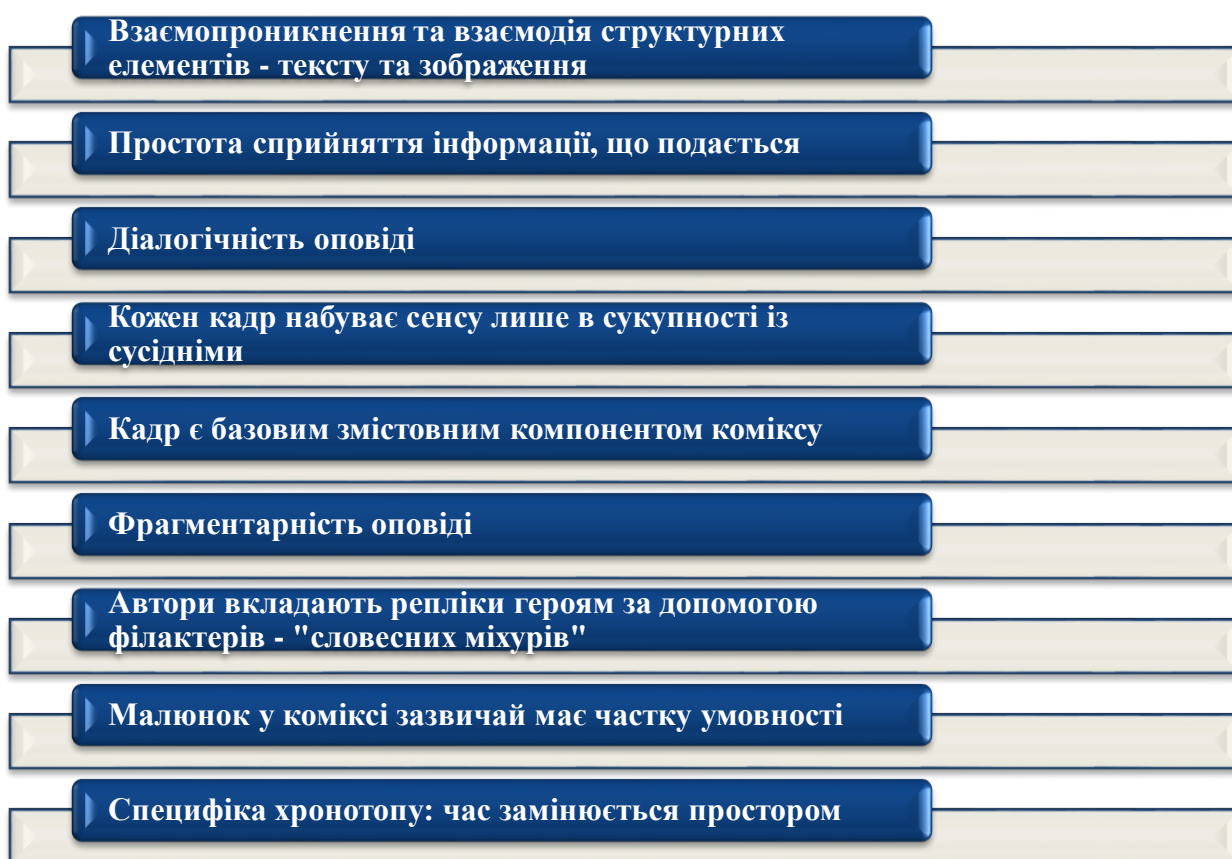

Рис. 1.4. Сутнісні характеристики коміксу

Ми розуміємо комікс як серію малюнків, що доповнюються короткими текстами, маючи при цьому чітко визначену сюжетну лінію та персонажів, що ведуть розмову. Водночас єдність тексту та графічного зображення утворює єдність сюжетної лінії.

Проаналізувавши наукові праці В. Юрженка [67] та С. Forceville [69], детальніше зупинимося на специфіці мови коміксів. Цілісність та зв'язність коміксу, яка утворюється за допомогою взаємодії двох компонентів

(вербального та невербального), забезпечує один із головних ефектів цього жанру – комунікативний. При розгляді тексту коміксу стає очевидним, що він є прямою мовою персонажів, яка динамічно розгортається на тлі, створюваному невербальним (графічним) компонентом. Саме він дає можливість простежити жести, пози та міміку героїв. Це не тільки допомагає правильно витлумачити текст, а й дає уявлення про поведінку персонажів у різних життєвих ситуаціях. Специфіка синтаксичних конструкцій коміксів полягає у використанні діалогічного мовлення, визначається його емоційно-забарвленим, невимушеним характером, ситуативністю. У коміксі автор намагається вкласти репліки в уста намальованих персонажів, передаючи особливості усного мовлення на письмі. Невід’ємною частиною коміксів є звуконаслідування, в основі якого лежать слова, які допомагають «озвучити» певні дії героїв. Синтаксична структура текстів коміксів має відносну простоту й максимально наближена до розмовної мови. Малюнок також допомагає досягти цього ефекту, тому що в ньому міститься велика кількість інформації, яка не виражена словами.

Під час взаємодії з коміксом можна спостерігати поєднання інтелектуальної діяльності та естетичного сприйняття, адже читач сам бере активну участь у створенні історії, задіюючи навичку інтерпретації при розшифруванні текстового повідомлення та зануренні у графічний компонент. Адекватному сприйняттю змісту коміксу сприяє його правильна структурованість, чітка співвіднесеність текстової та графічної складових.

Ми вважаємо комікс цілком затвердженим засобом комунікації, який за своїми характеристиками вийшов далеко за межі розважання, виконуючи функції доступного інформування. Комікс представляє для нас безперечний інтерес як текст «нової природи», організований за своїми винятковими канонами. Завдяки правильному та послідовному поєднанню вербальних і невербальних компонентів комікс несе велику кількість інформації і водночас розрахований на максимальну простоту сприйняття. Таким чином, комікс нині постає в ролі специфічного засобу комунікації, що володіє низкою

особливостей, які підтверджують універсальність його змістовно-функціональної структури.

Отже, аналізуючи сутність коміксів, можна дійти висновку, що цей масовий культурний жанр поєднує в собі текст та малюнки для створення історії з чіткою сюжетною лінією та персонажами. Один із головних ефектів коміксу полягає в комунікативному впливі, який досягається завдяки взаємодії вербального та невербального компонентів. У коміксах важливу роль відіграє специфіка мовлення, яке відображається в діалогічному характері мови персонажів, емоційному забарвленні та ситуативності. Тексти коміксів мають просту синтаксичну структуру, що сприяє легкому сприйняттю. Крім того, комікси поєднують інтелектуальну діяльність з естетичним сприйняттям, залучаючи читача до активної участі у створенні історії.

1.3. Психолого-педагогічні детермінанти та дидактичний потенціал використання коміксів як засобу розвитку комунікативної компетентності молодших школярів

Сучасні психологи, зокрема А. Коллі-Шамне та Н. Токарева, вважають молодший шкільний вік оптимальним періодом для активного формування навичок спілкування з ровесниками, мовленнєвої поведінки, орієнтування в різноманітних соціальних ситуаціях [57]. Саме тому актуальним у цей період є розвиток комунікативної компетентності молодших школярів з урахуванням психологічних особливостей дітей цього віку.

Визначна особливість сучасних учнів початкової школи полягає у тому, що вони є дітьми інформаційної ери. Багатовимірність і великі обсяги інформації, з чим має справу людина, високі темпи життєдіяльності, зростання потреби у швидкому отриманні необхідних даних докорінно змінюють сприйняття учнями навчального матеріалу [10, с. 45]. Дослідження вітчизняних психологів Л. Кондратенко та Л. Манилової [48, с. 45-48] свідчать

про те, що рання залученість дітей до діяльності в електронному інформаційному просторі породжує певні особливості перебігу психічних процесів дітей молодшого шкільного віку (див. рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Психологічні особливості дітей інформаційної ери

Освітній процес повинен враховувати запити сучасності, засновані на особливостях сприйняття світу молодшим поколінням. Втіленням основних принципів «екранної» культури є комікс. Дослідженням дидактичного потенціалу коміксів та перспектив їхнього використання в освітньому процесі початкової школи займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Будник [5], К. Дмитренко [13], Л. Зязюн [21], Л. Ілійчук [22], Н. Кудикіна [51], Л. Остапенко [39], Л. Порядченко [47], Д. Трифанова [58], Т. Чикалова [64], В. Юрженко [66], S. McCloud [70], L. Wallner [71] та інші.

Згідно з концепцією Нової української школи метою сучасної початкової освіти є всебічний розвиток цілісної, ініціативної та творчої особистості, яка здатна жити в принципово нових умовах, успішно реалізувати себе в суспільстві, змінювати навколишній світ. Саме тому зміст освіти

зорієнтований на формування життєво необхідних компетентностей, зокрема комунікативної [33]. Така орієнтація обумовлює необхідність пошуку вчителями ефективних технологій, методів, прийомів формування та розвитку в учнів комунікативних умінь та навичок. У початковій школі це здійснюється в процесі побудови зв'язних висловлювань, зокрема створення діалогів (монологів). Відтак останнім часом увага педагогів зосереджується на технології візуалізації, яка дозволяє формувати сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації, розвивати здатність встановлювати й підтримувати необхідні контакти з оточуючими, спираючись на особливості перебігу психічних процесів молодших школярів.

К. Пономарьова зазначає, що «особлива роль коміксів у навчальному процесі полягає в тому, що вони забезпечують унікальний спосіб розповіді історію образно, просто й емоційно, дають можливість донести важливі ідеї, не перевантажуючи малого читача великими обсягами тексту» [45, с. 77]. Педагогові необхідно навчити учнів розуміти та відтворювати історію у форматі монологу або діалогу (інсценування).

Важливим завданням сучасної початкової освіти є формування у молодших школярів навичок ХХІ століття: чітко, конструктивно формулювати й висловлювати власну думку, виділяти основне, робити на цьому акцент і вміти співпрацювати в команді. Л. Ілійчук підкреслює, що комікс здатний слугувати доступною наочністю для розвитку продуктивного та репродуктивного мовлення. Висловлювання дітей молодшого шкільного віку здебільшого характеризуються недостатнім рівнем розвитку операцій планування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та послідовності подій [22, с. 3]. У зв'язку з цим мовленнєві процеси будуть здійснюватись учнями набагато ефективніше, якщо їм запропонувати наочні опори у вигляді послідовності малюнків, що доповнюються короткими текстами, або фрагментів контексту.

Д. Ольшанський, досліджуючи дидактичні умови використання коміксів, звертає увагу на форму даного жанру, яка включає невеликі за

обсягом репліки дійових осіб, певну частину структурно неповних речень, що відповідає синтаксично недосконалому змісту мовленнєвих конструкцій молодших школярів. При цьому комікс сприяє достатньо легкому опануванню учнями нових мовленнєвих зразків та мовних засобів [35].

Серед основних переваг коміксів Л. Остапенко та О. Соловйова виділяють образність і динамічність відображення інформації завдяки роботі візуального каналу сприйняття. Зважаючи на те, що сторінка коміксу складається з невеликої кількості кадрів, учні мають можливість регулювати надходження інформації, що сприяє економії психічних зусиль дитини щодо її сприйняття [39, с. 122].

L. Wallner наголошує, що в коміксах широко використовується лексика, яка позначає ствердження та заперечення, вигуки та звуконаслідування і в поєднанні з ілюстраціями налаштовує дітей через сприйняття та розуміння емоцій персонажів на розуміння власних емоцій, керування ними; розвиває навички емпатії та емоційний інтелект [71, с.101].

Комікси можна продуктивно використовувати для розвитку комунікативної компетентності на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі. Педагог Л. Нежива [32, с. 77] слушно вказує на те, що за допомогою цифрових технологій створення коміксів можна організувати різноманітні види роботи з цим навчальним медіапродуктом. Серед таких видів роботи виділяють:

- створення учнями власної історії за вже існуючими кадрами, що дає можливість розвинути творчість і фантазію школярів;
- доповнення кадрів коміксів діалогами, що сприяє розвитку умінь створення лінгвістичних конструкцій та навичок письма;
- завершення коміксу шляхом створення останнього кадру, що розвиває у дітей поняття завершеності та логічне мислення;
- розташування кадрів коміксу в логічній послідовності, що допомагає учням розуміти структуру оповіді та послідовність подій.

Л. Нежива визначила функції коміксів в освітянській системі так [32, с. 78]:

1. Залучення до читання дітей-візуалів: комікси зацікавлюють учнів, особливо тих, хто віддає перевагу візуальному сприйняттю, тим самим сприяючи їхньому розвитку.
2. Різноманіття можливостей у подачі сюжету: комікси дозволяють поєднувати візуальний та вербальний наратив, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу.
3. Нарощування словникового запасу: використання коміксів допомагає дітям розширити свій словниковий запас через контекстуальне використання слів.
4. Бачення логічного чи нелогічного ланцюжка подій: комікси допомагають учням розуміти послідовність подій та відчутти зв'язок між ними.
5. Розвиток дитячого мовлення, уяви й фантазії: використання коміксів сприяє розвитку мовленнєвих навичок та стимулює творчу активність.
6. Заохочення до дослідження різних жанрів та форматів літератури.
7. Розвиток емоційного інтелекту та міжкультурної компетентності.

Жанр коміксу надає молодшим школярам можливість за допомогою кадрів та філактів моделювати взаємовідносини з ровесниками й дорослими, висловлювати власні думки, почуття та емоції, які виникають при пізнанні світу, опануванні власних можливостей та перспектив. Т. Чикалова підкреслює, що актуальність коміксів підтверджує їхнє демократичне спрямування, що втілюється у можливості використання в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету сприяє рівній інтелектуальній доступності для учнів різного психофізичного стану та рівня розвитку [64, с.54].

Інформація в коміксі часто відтворює реальні життєві ситуації та звертається до досвіду школярів. Як правило, учень розуміє сенс освітньої

діяльності, коли бачить, як набуті знання можна застосовувати в житті. Цей зв'язок теорії з практикою розкриває комікс.

Учителеві важливо виявити, які епізоди учень виділив для коміксу та чому, як вдалося передати динаміку подій, якими дитина побачила героїв (робота з портретами героїв), їхні взаємини. Учні не просто складають історії та фантазують, а моделюють ситуації, програють сцени та діалоги з художнього твору чи реального життя. При цьому молодші школярі вчаться доречно використовувати слова ввічливості, форми звернення до дітей та дорослих, дотримуватись правил етикету у спілкуванні з людьми різного віку та статусу.

Таким чином, саме творча мовленнєва діяльність постає основою розвитку змістовного монологічного та діалогічного мовлення, комунікабельності, уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, навички конструктивної комунікації з усвідомленням ролі її ефективності, здатності обирати стратегію спілкування відповідно до ситуації як складників комунікативної компетентності.

1.4. Використання штучного інтелекту при створенні коміксів

Використання штучного інтелекту (ШІ) в роботі з коміксами є інноваційним підходом, який значно спрощує та автоматизує процес їх створення. ШІ може виконувати різні ролі на різних етапах розробки коміксів: від створення сценарію до візуального оформлення. Розглянемо детальніше, як саме ШІ може бути використаний у реалізації роботи над коміксами.

1. Сценарій та діалоги

ШІ використовується для генерації ідей сюжету коміксів, що є одним із найважливіших етапів у процесі їх створення. Наприклад, моделі на основі GPT, такі як ChatGPT, можуть створювати цікаві та оригінальні історії на задану тему. Автори можуть вводити основні параметри, такі як жанр

(фантастика, пригоди, драма), ключові події (конфлікти, кульмінаційні моменти) та характеристики персонажів (вік, стать, риси характеру). На основі цих вхідних даних ШІ генерує детальний сценарій, який можна використовувати як основу для подальшої розробки коміксу. Це значно скорочує час і зусилля, необхідні для створення базового сюжету, і дозволяє авторам зосередитися на деталях та художньому оформленні.

Розробка діалогів є ще одним важливим аспектом, де ШІ значно допомагає. ШІ може створювати природні діалоги між персонажами, враховуючи їхні характери та ситуації, в яких вони опинилися. Використання моделей обробки природної мови (NLP) дозволяє автоматично генерувати діалоги, які звучать природно та відповідають контексту історії. Наприклад, якщо персонаж є саркастичним і перебуває в напруженій ситуації, ШІ створює відповідний діалог, який відображає ці характеристики, що не лише забезпечує узгодженість у поведінці персонажів, але й додає глибини та реалізму історії.

2. Візуальне оформлення

ШІ значно спрощує та прискорює процес створення дизайну персонажів для коміксів. Використовуючи технології, такі як генеративні змагальні мережі (GAN), ШІ здатний створювати унікальні та деталізовані образи персонажів на основі заданих описів або зразків. Наприклад, автор може задати основні характеристики персонажа, такі як вік, стать, стиль одягу, вираз обличчя, і ШІ згенерує зображення, яке відповідатиме цим параметрам, що дозволяє художникам отримати швидкий старт у створенні персонажів і зосередитися на деталях, які додають неповторності та індивідуальності кожному герою. Крім того, цей підхід дозволяє експериментувати з різними стилями та образами, що може бути корисним для створення різноманітних персонажів у рамках одного коміксу.

Автоматичне створення сторінок коміксу є ще однією важливою функцією ШІ у візуальному оформленні. ШІ допомагає в розташуванні кадрів, виборі кутів зйомки та інших візуальних елементів, які підкреслюють

атмосферу сцени, що значно прискорює процес розробки коміксу, дозволяючи авторам швидше переходити від сценарію до готового продукту.

Більше того, ШІ може використовуватися для автоматизації рутинних завдань, таких як розфарбування, лінійне малювання або додавання тіней та текстур. Наприклад, технології комп'ютерного зору визначають контури об'єктів на зображенні та автоматично заповнюють їх кольором відповідно до заданих стилістичних параметрів, що дозволяє художникам зосередитися на творчих аспектах проєкту, зокрема створенні складних композицій та експериментуванні з художніми техніками.

3. Редагування та корекція

ШІ допомагає у коригуванні та покращенні вже існуючих сценаріїв та діалогів. Моделі аналізують текст на предмет логічних невідповідностей, розривів у сюжеті, стилістичних помилок або відхилень від заданого характеру персонажів, що неабияк впливає на загальне сприйняття історії. Також ШІ може бути використаний для перевірки граматичної складової та стилю написання діалогів, що дозволяє автоматично виправляти граматичні помилки, покращувати структуру речень і забезпечувати узгодженість стилю між різними частинами тексту.

Використання алгоритмів розпізнавання зображень для виявлення та виправлення неточностей є ще одним важливим аспектом. Наприклад, ШІ виявляє дрібні деталі, які потребують корекції, зокрема нерівності ліній, неправильні пропорції або розмиті ділянки. ШІ також покращує якість зображень, збільшуючи їхню роздільну здатність або додаючи деталі, які роблять малюнки більш чіткими та виразними. Це особливо корисно для створення високоякісних друкованих або цифрових видань коміксів. Таким чином, ШІ виступає своєрідним редактором, допомагаючи підвищити якість кінцевого продукту.

4. Інтерактивність та адаптація

Завдяки використанню ШІ, зокрема чатботів та інтерактивних платформ, можна реалізувати комікси, де читачі роблять вибір за персонажів і

тим самим впливають на подальший перебіг подій. Наприклад, під час читання коміксу ми можемо обрати шлях головного героя, і залежно від цього вибору ШІ буде генерувати відповідні сцени та діалоги, що створює унікальний досвід для кожного читача, дозволяючи взаємодіяти з історією в режимі реального часу та відчувати себе частиною сюжетної лінії. Інтерактивні платформи з використанням ШІ також забезпечують миттєвий зворотний зв'язок та адаптацію історії залежно від дій користувача, де кожен вибір впливає на кінцевий результат.

5. Автоматизація процесів

Однією з найважливіших функцій автоматизації є розфарбування. Традиційно розфарбування коміксів займає багато часу, оскільки вимагає уважності та точності. ШІ значно прискорює цей процес, автоматично визначаючи контури об'єктів та заповнюючи їх кольором відповідно до заданих параметрів. Наприклад, нейронні мережі аналізують чорно-білі ескізи та додають кольори на основі заданої палітри або стилю. Це не тільки заощаджує час, але й забезпечує узгодженість кольорів на всіх сторінках коміксу.

Автоматизація лінійного малювання також є важливою перевагою використання ШІ. Спеціалізовані програми автоматично створюють чіткі та рівні лінії, виправляючи будь-які нерівності або помилки, що можуть виникати під час ручного малювання, і це дозволяє отримати більш професійний вигляд коміксу та скоротити час, необхідний на редагування та корекцію. Крім того, ШІ може створювати детальні фонові елементи або складні візуальні ефекти, які інакше потребували б значних зусиль від художників.

Використання спеціалізованих програм, що поєднують різні функції ШІ, дозволяє повністю або частково автоматизувати створення коміксів. Наприклад, такі програми можуть об'єднувати генерацію сценаріїв, розробку діалогів, автоматичне малювання та розфарбування, а також додавання анімацій, що дозволяє розробляти комікси від початку до кінця з мінімальним

втручанням людини, що значно прискорює процес та знижує витрати. Вказані інструменти надають можливість легко вносити корективи на будь-якому етапі створення, забезпечуючи гнучкість та зручність для авторів.

Наведемо приклади спеціалізованих інструментів на базі штучного інтелекту, які можуть використовуватися при створенні коміксів.

1. *GPT-4*

Функціонал: GPT-4 може використовуватися для генерації сценаріїв та діалогів коміксів.

- Сценарії: створення оригінальних історій на задану тему.
- Діалоги: генерація природних діалогів між персонажами відповідно до заданих характеристик та ситуацій.

2. *DeepArt*

Функціонал: DeepArt використовує глибокі нейронні мережі для перетворення фотографій або малюнків у твори в стилі відомих художників.

- Розфарбування: автоматичне додавання кольору до чорно-білих ескізів.
- Стиль: зміна стилю зображень відповідно до заданого художнього стилю, що дозволяє створити узгоджений візуал коміксу.

3. *GANs (Generative Adversarial Networks)*

Функціонал: GANs можуть використовуватися для створення нових зображень на основі заданих параметрів.

- Створення персонажів: генерація унікальних персонажів на основі описів або зразків.
- Фонові сцени: генерація фонових зображень для коміксів, що дозволяє швидко створювати детальні сцени.

4. *PaintsChainer*

Функціонал: PaintsChainer – інструмент для автоматичного розфарбування малюнків на базі ШІ.

- Розфарбування: автоматичне додавання кольору до чорнильних малюнків або ескізів.

- Адаптація: можливість налаштування стилю розфарбування відповідно до вподобань художника.

5. *Storyboarder*

Функціонал: Storyboarder – інструмент для створення сторібордів, який використовує алгоритми ШІ для покращення процесу.

- Автоматизація: створення основних кадрів коміксів на основі текстових описів.
- Редагування: можливість автоматичного додавання діалогів та описів сцен.

6. *Clip Studio Paint*

Функціонал: Clip Studio Paint – популярний інструмент для створення коміксів, який включає функції на базі ШІ.

- Розфарбування: автоматичне розфарбування малюнків з використанням ШІ.
- Лінійне малювання: інструменти для автоматизації лінійного малювання та виправлення ліній.

7. *Artbreeder*

Функціонал: Artbreeder використовує алгоритми ШІ для створення нових зображень на основі поєднання існуючих.

- Створення персонажів: генерація унікальних персонажів на основі комбінування різних зображень.
- Адаптація: можливість налаштування вигляду персонажів відповідно до заданих параметрів.

8. *Comixify*

Функціонал: Comixify перетворює відео або зображення у комікси за допомогою алгоритмів ШІ.

- Конвертація: автоматичне перетворення відео у комікс з вибором ключових кадрів.
- Сторінки коміксів: створення сторінок коміксів з автоматичним розташуванням кадрів.

9. Daz 3D

Функціонал: Daz 3D використовує 3D-моделі та алгоритми ШІ для створення реалістичних персонажів та сцен.

- 3D-моделі: генерація та анімація 3D-персонажів для використання у коміксах.
- Фонові сцени: створення детальних 3D-сцен коміксів.

10. MangaGAN

Функціонал: MangaGAN спеціалізується на створенні манга-стилю малюнків за допомогою GANs.

- Створення манга: генерація манга-стилю малюнків на основі описів або ескізів.
- Адаптація: налаштування стилю малюнків відповідно до вимог художника.

На основі штучного інтелекту Comixify нами створено авторський комікс з мовно-літературної освітньої галузі за темою «Друзі пізнаються в біді» для учнів 4 класу (див. рис. 1.6.).

Отже, використання штучного інтелекту для створення коміксів відкриває нові горизонти для авторів, значно полегшуючи та прискорюючи процес розробки. ШІ дозволяє автоматизувати рутинні завдання та надає широкі можливості для інтерактивності та персоналізації коміксів, адаптуючи контент під індивідуальні вподобання читачів, що сприяє підвищенню якості кінцевого продукту та розширенню творчих можливостей. Такі багатофункціональні платформи дозволяють створювати власний неповторний дизайн коміксу, вибирати героїв історій, фони та сцени для подій, різноманітні текстові «хмарки», змінювати зовнішній вигляд, позицію, жести та міміку персонажів, додавати різноманітні об'єкти, стікери, власні фотографії, ілюстрації тощо.

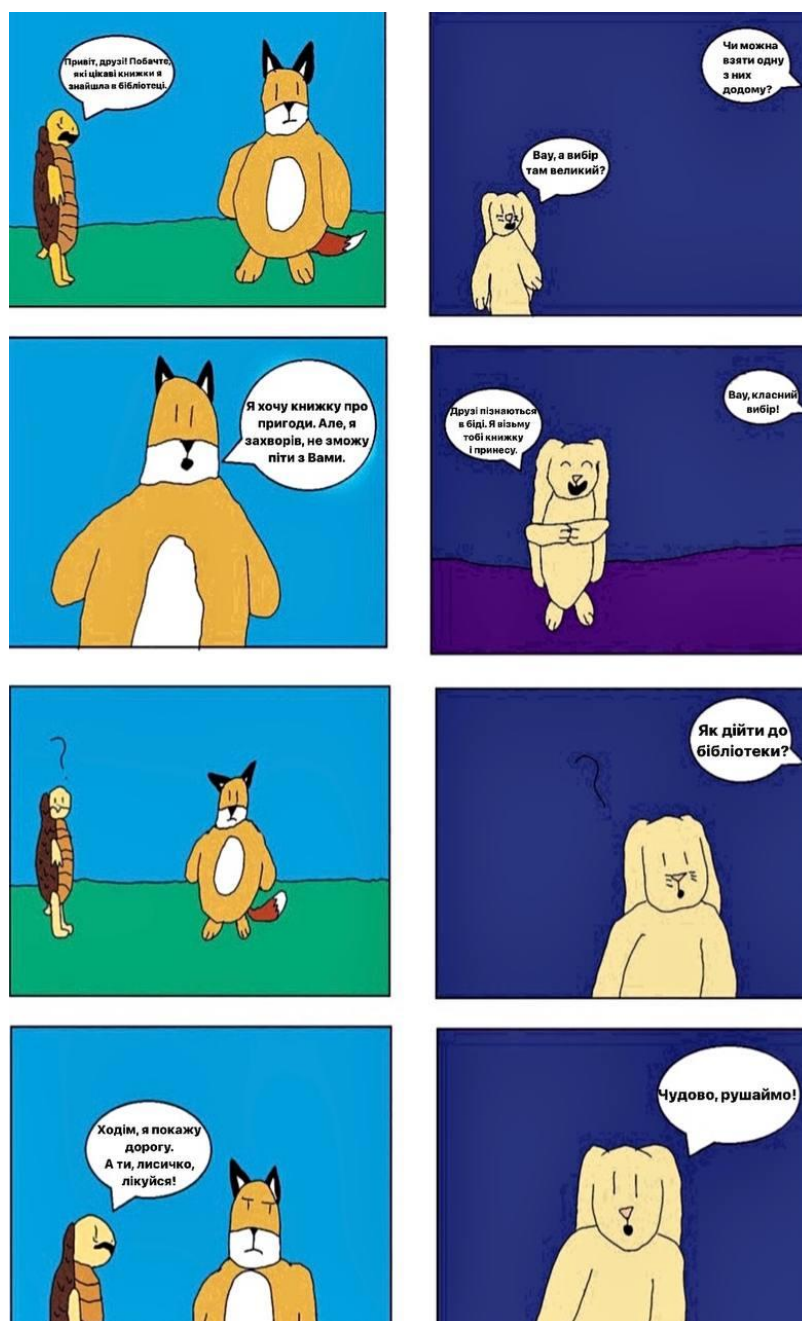

Рис. 1.6. Комікс, створений на основі ШІ Comixify за темою «Друзі пізнаються в біді» для учнів 4 класу

1.5. Методична модель розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу

Залучення молодших школярів до невимушеного спілкування в процесі навчальної діяльності можливе за умови, якщо учням пропонуються цікаві й

актуальні для них питання, у класі панує атмосфера доброзичливості, дотримуються норми демократичного стилю спілкування, заохочується висловлення власних думок, формується вміння вислухати та зрозуміти інших. Найважливішим результатом компетентнісно зорієнтованої мовно-літературної галузі є здатність здобувача освіти ефективно взаємодіяти з іншими людьми, висловлювати свої враження від побаченого, почутого, прочитаного, пережитого, успішно реалізовувати себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності. Формування цієї складової комунікативної компетентності можливе саме завдяки систематичному використанню інноваційних засобів навчання, інструментів візуалізації, зокрема коміксів, цікавих для дітей мовленнєво-творчих завдань на їхній основі, проектної діяльності та заохоченню школярів до їх виконання. Згадані вимоги сучасності та проаналізована нами наукова психолого-педагогічна й методична література, визначення сутності, структури та характерних особливостей ключових понять нашого дослідження, розгляд дидактичного потенціалу та умов застосування коміксів створюють підґрунтя для розроблення нами методичної моделі розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі (див. рис. 1.7.).

В основу розробленої моделі було покладено такі компоненти: *діагностично-спонукальний, змістово-цільовий, умовний та продуктивно-узагальнювальний* (див. рис. 1.8.). Спираючись на структурні компоненти, нами було окреслено такі етапи роботи: *мотиваційно-пізнавальний, конструктивно-комунікативний та рефлексивно-творчий* (див. табл. 1.2.). Розвиток комунікативної компетентності молодших школярів має відбуватися з чітким дотриманням схарактеризованих етапів. Вилучення одного з них призведе до порушення цілісності системи та недостатнього результату відповідно до поставленої мети.

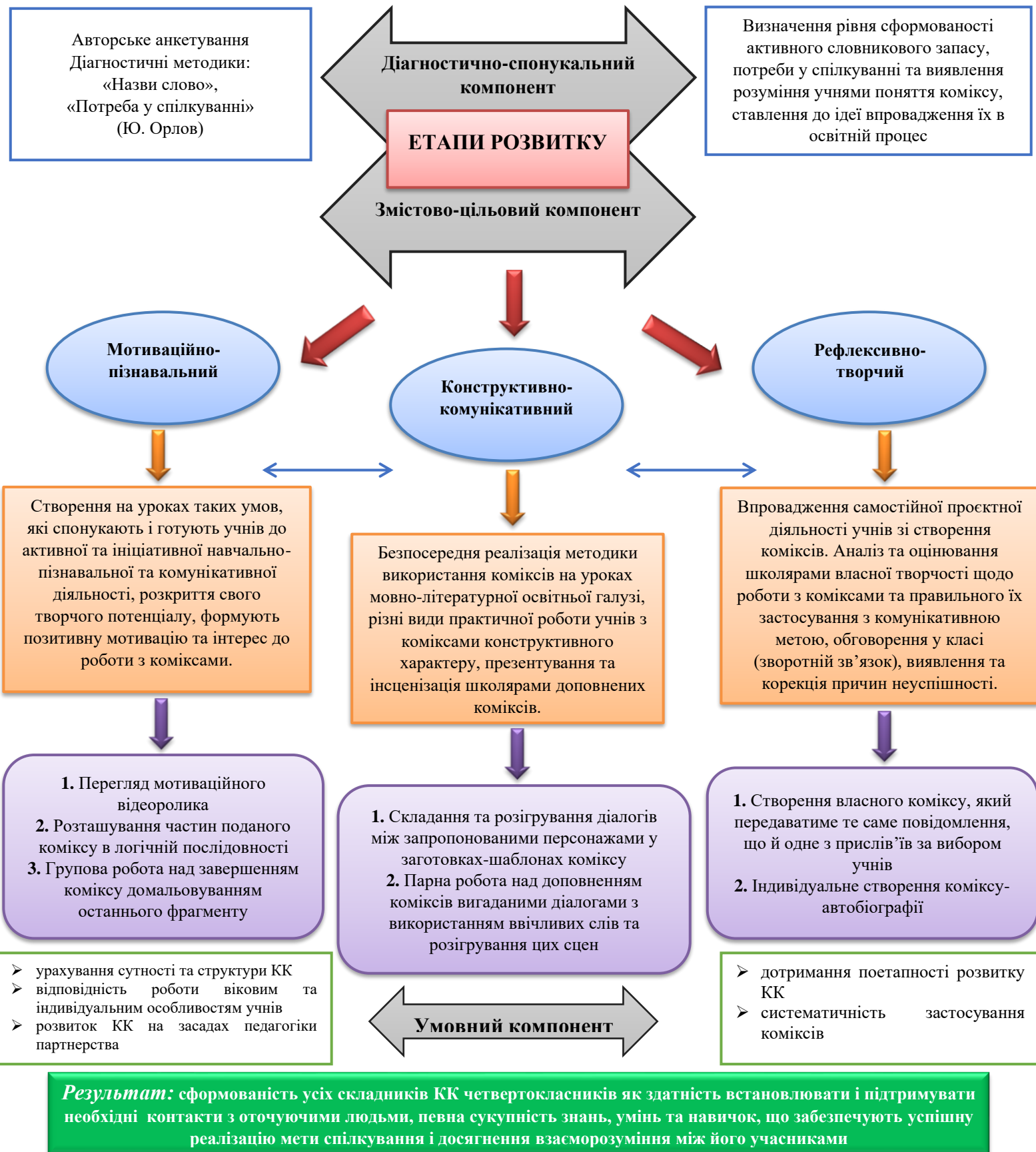

Рис. 1.2. Методична модель розвитку комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу

Таблиця 1.2.

Етапи роботи з розвитку комунікативної компетентності молодших школярів засобом коміксу

№ п/п	Найменування етапу	Зміст етапу
I.	Мотиваційно-пізнавальний	Створення на уроках таких умов, які спонукають і готують учнів до активної та ініціативної навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності, розкриття свого творчого потенціалу, формують позитивну мотивацію та інтерес до роботи з коміксами.
II.	Конструктивно-комунікативний	Безпосередня реалізація методики використання коміксів на уроках мовно-літературної освітньої галузі, різні види практичної роботи учнів з коміксами конструктивного характеру, презентування та інсценізація школярами доповнених коміксів.
III.	Рефлексивно-творчий	Впровадження самостійної проектної діяльності учнів зі створення коміксів. Аналіз та оцінювання школярами власної творчості щодо роботи з коміксами та правильного їх застосування з комунікативною метою, обговорення у класі (зворотній зв'язок), виявлення та корекція причин неуспішності.

Рис. 1.8. Компоненти розробленої методичної моделі з розвитку комунікативної компетентності засобом коміксу

1. **Діагностично-спонукальний компонент** передбачає визначення рівня сформованості активного словникового запасу як складової комунікативних навичок, виявлення розуміння учнями поняття коміксу та ставлення до ідеї впровадження їх в освітній процес.

2. **Змістово-цільовий компонент** окреслює безпосередню роботу за трьома етапами розробленої нами методичної моделі розвитку комунікативної компетентності засобом коміксу.

3. **Умовний компонент** має на меті проведення роботи з розвитку комунікативної компетентності четвертокласників за визначеними умовами, які лежать в основі ефективності даного процесу.

4. **Продуктивно-узагальнювальний компонент** передбачає аналіз та формулювання результату здійсненої роботи, що відповідатиме поставленій меті.

На основі розробленої та обґрунтованої нами методичної моделі, очікуваним результатом якої є якісне опанування четвертокласниками всіх складових ключової комунікативної компетентності засобом коміксу, була розроблена **система роботи**. Вона складається з трьох взаємопов'язаних етапів: мотиваційно-пізнавального, комунікативно-когнітивного та рефлексивно-творчого. Кожен з цих етапів має визначений компонент. Так першому етапу відповідає діагностично-спонукальний компонент, другому – змістово-цільовий та умовний компоненти, а третьому етапу підпорядкований продуктивно-узагальнювальний компонент. Згідно з даною системою основним чинником, що буде розвивати ключову комунікативну компетентність молодших школярів, є комікс, який було ґрунтовно охарактеризовано у розділі 1 (підрозділи 1.2., 1.3. та 1.4.). На нашу думку, види роботи з коміксами на уроках мовно-літературної освітньої галузі, що запропоновані у нашій моделі, необхідно підпорядковувати темі, меті та завданням уроку в системі уроків.

Висновки до розділу 1

У процесі аналізу науково-педагогічної літератури нами з'ясовано, що запорукою продуктивної взаємодії особистості в суспільстві задля досягнення поставлених цілей та ефективного вирішення практичних життєвих ситуацій є комунікативна компетентність як інтегрована характеристика особистості. Підсумовуючи різноманітні погляди вчених на концепцію комунікативної компетентності молодших школярів, основною її рисою вважаємо готовність і здатність дитини вступати в різноманітні форми спілкування – чи то усні, чи то письмові, вербальні чи невербальні – з метою досягнення конкретної комунікативної мети. Виявляється комунікативна компетентність у бажанні та готовності долучатися до діалогу, брати активну участь в обговоренні, аргументовано висловлювати власні думки, ставити питання співрозмовнику, конструювати відповіді та розглядати різні аспекти проблеми.

Нами розглянуто комікс як повноцінний інструмент комунікації, що виходить за межі простого засобу розваги та виконує роль ефективного засобу інформування. Комікс представляє собою текст нового типу, організований за унікальними канонами. Ми розуміємо його як серію малюнків, що доповнюються короткими текстами, маючи при цьому чітко визначену сюжетну лінію та персонажів, що ведуть розмову. Водночас єдність тексту та графічного зображення утворює єдність сюжетної лінії.

Потужність коміксу полягає у вдалому поєднанні вербального та невербального компонентів, що дозволяє передавати значну кількість інформації, при цьому залишаючись максимально доступним для сприйняття. Таким чином, комікс стає специфічним засобом комунікації, об'єднуючи в собі ряд особливостей, які підтверджують його універсальність та змістовно-функціональну значущість.

Використання коміксів на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі є продуктивним методом розвитку комунікативної компетентності молодших школярів. Творча мовленнєва діяльність при

залученні коміксів відіграє ключову роль у розвитку змістовного монологічного та діалогічного мовлення, уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, навички конструктивної комунікації з усвідомленням ролі її ефективності.

Зосереджуючись на коміксах, які постають втіленням основних принципів «екранної» культури та технології візуалізації з урахуванням особливостей перебігу психічних процесів молодших школярів, нами досліджено психолого-педагогічні детермінанти та дидактичний потенціал цього освітнього засобу. Окреслено можливості використання штучного інтелекту для створення власних коміксів, охарактеризовано низку спеціалізованих інструментів на базі ШІ.

Зазначене вище стало базисом для розроблення нами методичної моделі розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Визначено та обґрунтовано її мету й результат, структурні компоненти, етапи роботи та зміст кожного з них.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ КЛЮЧОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ КОМІКСУ

2.1. Стан досліджуваної проблеми в практиці шкільного навчання

Державний стандарт початкової освіти визначає, що основною метою мовно-літературної освіти є формування ключової комунікативної компетентності, яка включає в себе уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти; здатність спілкуватися українською мовою в різних життєвих ситуаціях задля духовного, культурного й національного самовираження, користуватися нею в особистому та суспільному житті, міжкультурному діалозі [12].

Вимоги Державного стандарту відображені у типових освітніх програмах. Звертаємо увагу на те, що комунікативна компетентність виявляється в безпосередньому та опосередкованому спілкуванні. Саме тому реалізація формування та розвитку цього інтегрованого особистісного утворення здійснюється наскрізно в таких змістових лініях мовно-літературної галузі за типовою освітньою програмою для 3-4 класів, розробленою під керівництвом Р. Шияна: «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Читаємо», «Досліджуємо медіа», «Театралізуємо» [56]. Для становлення комунікативної компетентності освітня програма для 3-4 класів, розроблена під керівництвом О. Савченко, пропонує розгортати навчальну діяльність у межах змістових ліній з української мови «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», а також змістових ліній з літературного читання «Взаємодіємо усно за змістом прочитаного», «Досліджуємо і взаємодіємо з текстами різних видів», «Перетворюємо та інсценізуємо прочитане; створюємо власні тексти» [55].

З метою дослідження стану проблеми в сучасній практиці шкільного навчання нами було ґрунтовно проаналізовано підручники мовно-літературної освітньої галузі на наявність можливостей для розвитку комунікативної компетентності в учнів четвертого класу засобом коміксів [59]. Матеріали здійсненого обстеження методичного апарату підручників «Українська мова та читання» для 4 класу демонструють відсутність системи роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності інноваційними засобами, які б відповідали інтересам, запитам та особливостям перебігу психічних процесів сучасних четвертокласників. До таких ефективних та перспективних інструментів належить освітній комікс. Робота з коміксами частково представлена лише в деяких підручниках для 4 класу, зокрема таких авторських колективів, як К. Пономарьова та Л. Гайова; І. Большакова та І. Хворостяний; Г. Остапенко, О. Волощенко та О. Козак.

Комплект підручників І. Большакової та І. Хворостяного [3, 4] найкраще відображає практичну реалізацію роботи з коміксами. Він створений відповідно до Типової освітньої програми Р. Шияна. У підручнику об'єднано матеріал мовної та літературної галузей і послідовно розподілено його між першою та другою частинами. Наприклад, на сторінці 17 частини 1 учням пропонується скласти історію про дружбу паперової та електронної книжок у вигляді коміксу (див. рис. 2.1.). А на сторінці 56 частини 2 представлено завдання на доповнення коміксу вигаданими діалогами (див. рис. 2.2.).

Рис. 2.1. Завдання для розвитку комунікативної компетентності в підручнику І. Большакової та І. Хворостяного

Рис. 2.2. Завдання для розвитку комунікативної компетентності в підручнику І. Боляшакіної та І. Хворостяного

Заслуговує на увагу цікавий підхід до використання коміксів у підручнику, створеному Г. Остапенко, О. Волощенко та О. Козак [38] за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Шияна. На сторінці 85 другої частини підручника учням у класі пропонується обговорити, як варто ставитися до критичних зауважень щодо себе, чиї зауваження слід брати до уваги, а чиї – ні (див. рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Завдання для розвитку комунікативної компетентності в підручнику Г. Остапенко, О. Волощенко та О. Козак

К. Пономарьова та Л. Гайова, автори підручника з української мови (частина 1) [46], який створено відповідно до типової освітньої програми О. Савченко, подають групове завдання (с. 4) на створення коміксу, доповнивши малюнок (кадр) репліками однокласників з їхнього полілогу, у якому вони ділитимуться враженнями від своїх літніх канікул (див. рис. 2.4.).

Рис. 2.4. Завдання для розвитку комунікативної компетентності в підручнику К. Пономарьової та Л. Гайової

Задля забезпечення повноцінного та всебічного аналізу проблеми розвитку ключової комунікативної компетентності засобом коміксу необхідно також дослідити рівень обізнаності вчителів початкової школи щодо цього. Тому нами було розроблено та запропоновано спеціальну авторську анкету, спрямовану на виявлення думки освітян щодо стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів, труднощів та засобів її розвитку. В опитуванні взяли участь 15 учителів початкових класів, що працюють у різних закладах загальної середньої освіти Дніпропетровської області. Зразок анкети та відповіді вчителів представлено в додатку А (див. Додаток А).

Провівши дане опитування, ми отримали такі результати: усі опитані вчителі початкових класів правильно розуміють сутність поняття комунікативної компетентності та спостерігають труднощі сучасних учнів в організації мовленнєвої поведінки, висловленні власної думки, аргументації своєї позиції, недостатню сформованість у них соціально-комунікативних навичок. З метою формування та розвитку комунікативної компетентності

молодших школярів переважна більшість респондентів традиційно використовує роботу над написанням та розігруванням діалогів учнями, інсценізації казок, сюжетно-рольові ігри, проблемні ситуації, усний опис, словникову роботу; водночас лише деякі вчителі застосовують інтерактивні технології, роботу з медіа, евристичні бесіди, сторітеллінг, групові творчі проєкти, нестандартні уроки. Серед наслідків несформованості комунікативної компетентності учнів педагоги виокремлюють труднощі самореалізації, встановлення та підтримання контактів з оточуючими, взаємодії з однолітками та дорослими за різних обставин, неспроможність вирішувати конфліктні ситуації, невміння презентувати себе, співпрацювати в колективі тощо. У процесі формування комунікативної компетентності учнів в умовах дистанційного навчання вчителі стикаються з труднощами зацікавлення дітей, підтримання їхньої уваги та інтересу, необхідністю оволодіння засобами візуалізації на уроках, добору нових прийомів створення ситуацій спілкування, які спонукатимуть до активного діалогу.

2.2. Аналіз передового педагогічного досвіду з проблеми дослідження

Цінним джерелом розвитку педагогічної науки, значущим підґрунтям зростання професіоналізму та майстерності вчителів є передовий педагогічний досвід. Насамперед він спрямований на розв'язання актуальних проблем освітнього процесу. Для передового педагогічного досвіду характерним є новаторство, яке виокремлює його з-поміж простору позитивної діяльності вчителів. Перспективність передового педагогічного досвіду полягає в тому, що він реалізується й у практичній діяльності інших педагогів, його можна поширювати, втілювати в життя. Саме тому вважаємо необхідним вивчити, осмислити й узагальнити досвід творчих та креативних вчителів-практиків, їхні напрацювання в контексті проблеми нашого дослідження.

Комікси ще не знайшли належного застосування в сучасній практиці української освіти. Про це свідчать лише поодинокі статті, вебінари та курси для вчителів початкових класів щодо окресленої проблеми. Наприклад, на платформі «На Урок» [60] тільки починають з'являтися вебінари з даної теми, зокрема, «Новітні підходи до навчання: скетчноутінг та комікси для учнів початкових класів (і не тільки)» (авторка М. Шинкевич). Студія онлайн-освіти EdEra [54] пропонує курс «Бери й роби», що включає в себе блок «Як використовувати комікси у навчанні» (авторка Т. Ткаченко).

Досить змістовною, на нашу думку, є стаття «Комікси як графічний інструмент педагога у виховній діяльності» О. Лисенко, педагога Криворізького обласного ліцею-інтернату для сільської молоді (м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область). Вона зазначає, що існує чимало шляхів використання коміксів у роботі класних керівників і вихователів, зокрема:

- автобіографічний комікс, який дає змогу учням поділитися ключовими фактами зі свого життя, особистими інтересами та може бути використаний під час знайомства чи власної презентації;
- активізація словникового запасу, оволодіння культурою спілкування в процесі складання та розігрування діалогів з коміксів;
- активізація партнерства. Комікс можна створювати як індивідуально, так і групами, з розподілом ролей та обов'язків учнів «відповідно до здібностей». Принцип партнерства допомагає один одному розвивати певні навички та здібності. Можна використовувати на будь-якому етапі навчальної діяльності;
- удосконалення комунікативних навичок. Створюючи діалоги та репліки персонажів коміксів, молодші школярі відпрацьовують мовні структури в контексті та вдосконалюють навички спілкування з людьми різного віку та статусу;

- розвиток креативного проєктного мислення. Створюючи власні мультиплікаційні моделі, кожен учень може виявити свою індивідуальність і представити історії по-своєму;
- формування навички вирішення конфліктів. Діти можуть проєктувати конфліктні ситуації та шляхи їх вирішення у коміксі;
- активізація морально-етичних якостей молодших школярів на основі коміксів про булінг, толерантність, дружбу, сімейні цінності, збереження здоров'я тощо (див. рис. 2.5.) [28].

Педагогічна практика доводить, що уроки з використанням коміксів – освітній тренд, який дуже поцінується сучасними учнями.

Рис. 2.5. Комікс до бесіди на тему «Стоп булінг!»

Вчителька початкових класів з міста Ромни А. Карпенко у своїй статті «Використання коміксів у початковій школі» ділиться власним досвідом з проблеми нашого дослідження. Вона зазначає, що робота з коміксами має відбуватися з поступовим зростанням рівня творчості та самостійності. На початковому етапі пропонує готовий шаблон з порожніми діалоговими хмарками для самостійного їх заповнення дітьми відповідно до теми, заявленої вчителем або обраної на розсуд учня. Пізніше молодші школярі працюють з шаблоном, що вже частково заповнений, наприклад, у форматі «запитання – відповідь». Запитання дібрав учитель, а учні вписують відповідь у необхідну «словесну бульбашку». Коли учні вже навчилися працювати з коміксами, вони самостійно створюють (малюють) власні. Така робота проводиться

здебільшого в парах або групах. Водночас А. Карпенко надає певні рекомендації щодо використання коміксів на уроках у початковій школі: сюжет коміксу повинен відповідати темі, яка вивчається; завдання з навчальними коміксами проводити не частіше одного разу на тиждень; а щоб звичайне опитування за змістом комікса зробити більш емоційним, доцільно організувати його у форматі гри. Для активізації комунікативної діяльності вона пропонує своїм учням створити власний комікс, наприклад, про захоплюючу мандрівку. Це може бути історія про те, куди діти подорожували влітку, а можливо, вони захочуть розповісти про якусь вигадану неймовірну мандрівку [23].

Учитель початкових класів з Харківського ліцею №144 Харківської міської ради М. Шинкевич на своєму вебінарі зазначає, що комікс виконує важливу соціальну функцію, саме тому пропонує своїм учням роботу з коміксами, що висвітлюють тему єдності та взаємодопомоги, людяності й добра. Вона рекомендує поступово вводити роботу з коміксами, розпочинаючи зі складання діалогів між запропонованими персонажами у заготовках. Учні можуть працювати в парах, записуючи діалоги у філактери. Останній кадр коміксу діти можуть намалювати самостійно або створити із запропонованих стікерів, ілюстрацій. Після цього молодші школярі презентують власний комікс та розігрують діалог за ролями. М. Шинкевич також надає приклади використання коміксів на уроках української мови на етапі опанування теми «Типи речень» (див. рис. 2.6.). Вона зазначає, що візуалізація цієї теми є дуже важливою в контексті її сприйняття і розуміння молодшими школярами. Втім педагог підкреслює, що з точки зору методики комікси не можуть бути єдиним чи основним засобом навчання на уроках мовно-літературної освіти. Але з огляду на позитивні сторони використання таких інструментів візуалізації, визначаючи їхнє місце в навчальному процесі, поєднуючи їх з іншими засобами, слід визнати високий дидактичний потенціал коміксів [65].

Рис. 2.6. Комікс до уроку української мови в початковій школі

Отже, аналіз наявного педагогічного досвіду продемонстрував, що у практиці сучасних українських шкіл комікси як засіб розвитку комунікативної компетентності молодших школярів використовуються рідко та безсистемно. Це пов'язано з тим, що вчителі початкових класів мають обмаль матеріалів для ознайомлення з новітнім підходом до навчання. Вважаємо необхідним, окрім проведення вебінарів, ще й розробляти якісні курси для педагогів з оволодіння інструментарієм створення коміксів та методикою їх використання на уроках мовно-літературної освітньої галузі з наданням чітких рекомендацій щодо наскрізного впровадження коміксів у навчальну роботу з розвитку ключової комунікативної компетентності.

2.3. Мета й перебіг дослідно-експериментальної роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності молодших школярів засобом коміксу

Щоб перевірити достовірність висунутої гіпотези, на базі Криворізької гімназії №121 Криворізької міської ради нами було проведено дослідно-експериментальну роботу, що мала на меті визначення рівня сформованості в

учнів 4 класу комунікативної компетентності та створенні спеціальних умов для підвищення наявного рівня за допомогою розробленої нами та впровадженої системи роботи в контексті мовно-літературної освітньої галузі. В експерименті взяли участь 60 учнів 4-х класів: з них 30 з 4-А і 30 з 4-Б класу.

Експеримент передбачав 3 етапи:

1) констатувальний етап, метою якого було визначення наявного рівня сформованості в учнів ключової комунікативної компетентності;

2) формувальний етап, на якому безпосередньо реалізовувалася розроблена нами система роботи;

3) контрольний етап, метою якого були аналіз та обробка отриманих даних, спостереження динаміки змін щодо рівня сформованості ключової комунікативної компетентності до та після експерименту.

Констатувальний етап експерименту. На початку вересня 2023 р. ми провели діагностування рівня сформованості комунікативної компетентності в учнів четвертих класів.

На підтвердження необхідності розвитку комунікативної компетентності молодших школярів нами було використано діагностичну методику «Назви слово» [20].

Діагностична методика «Назви слово»

Мета: визначення сформованості активного запасу слів.

Учитель називає дитині слово з відповідної групи і просить її самостійно назвати інші слова, що відносяться до цієї ж групи. Для називання слів однієї групи відводиться по 20 секунд, а в цілому на виконання всього завдання – 160 секунд.

Групи слів

1. Тварини
2. Рослини
3. Форма предметів
4. Професії
5. Дії людини

6. Характеристика людини

7. Слова ввічливості

8. Емоції

Якщо дитині самотійно важко почати називати потрібні слова, дорослий допомагає їй, називаючи перше слово з даної групи, і просить продовжити ряд слів.

Інтерпретація результатів

Рівень	Кількість балів	Характеристика
Дуже високий	10	Дитина назвала 40 і більше різних слів, що належать до всіх груп.
Високий	8-9	Дитина назвала від 35 до 39 різних слів, що належать до різних груп.
Середній	6-7	Дитина назвала від 30 до 34 різних слів, пов'язаних з різними групами.
	4-5	Дитина назвала від 25 до 29 різних слів з різних груп.
Низький	2-3	Дитина назвала від 20 до 24 різних слів, пов'язаних з різними групами.
Дуже низький	0-1	Дитина за весь час назвала не більше 19 слів.

Провівши дану методику щодо визначення рівня сформованості активного словникового запасу як складової комунікативних навичок, ми одержали такі результати:

- у 4-Б класі дуже високий рівень виявлено лише в 17% (5 учнів); високий рівень сформованості – у 28% (8 учнів); із середнім показником 41% (13 учнів); при цьому низький рівень мають 14% респондентів (4 учні).

- у 4-А показники були такими: дуже високий рівень – 13% (4 учні), високий – 24% (7 учнів), середній рівень – 43% (13 учнів), низький – 20% (6 учнів).

Найпростіше учням вдалося назвати тварин, професії та дії людини. Труднощі викликали такі категорії, як характеристика людини та емоції. Результати діагностики представлено на діаграмі (див. Додаток Б).

Серед молодших школярів було також проведено діагностичну методику «Потреба у спілкуванні» за Ю. Орловим [30, с. 85-87] (див. Додаток В). Результати діагностування засвідчили, що в 4-А потребу у спілкуванні визначили 66% (20 учнів); 34% (10 респондентів) не дали стверджувальної відповіді; натомість у 4-Б 78% (23 учні) підтвердили потребу у спілкуванні, а 22% (7 респондентів) не дали стверджувальної відповіді.

Також ми вважаємо вкрай важливим безпосередньо визначити ставлення самих учнів до коміксів та ідеї їхнього впровадження в освітній процес. З цією метою ми створили та провели в Google Формах авторське анкетування четвертокласників Криворізької гімназії №121 (див. Додаток Г).

Результати опитування показали, що 100% четвертокласників вже знайомі з коміксами; при цьому 89% учнів правильно розуміють сутність цього поняття, визначаючи його як серію малюнків з короткими текстами, що утворюють оповідання. Перевагами коміксу молодші школярі вважають незвичайне оформлення, цікавий сюжет та легкість у прочитанні без перевантаження. До недоліків коміксу більшість відносить труднощі знаходження у продажу; 93% учнів зазначили, що комікси не застосовуються на їхніх шкільних уроках, водночас 91% респондентів хотів би цього та 86% дітей мають бажання створювати власні комікси.

Тож узагальнюючи матеріали емпіричних досліджень, нами було визначено критерії, виокремлено та схарактеризовано чотири рівні сформованості комунікативної компетентності: критичний, середній, достатній, високий (див. табл. 2.1.). На підставі цих критеріїв було визначено відсоткові показники відповідних рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів 4-х класів. Результати дослідження узагальнено в таблиці (див. табл. 2.2., рис. 2.7., рис. 2.8.).

Зважаючи на це, ми визначили 4-А клас як експериментальний задля апробації програми дослідно-експериментальної роботи, відповідно 4-Б – контрольний клас. Отримані дані спонукали нас до розробки та впровадження в освітній процес експериментального класу системи роботи щодо

цілеспрямованого розвитку ключової комунікативної компетентності засобом коміксу.

Таблиця 2.1.

Критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності

Критерії	Рівні сформованості комунікативної компетентності	Характеристика рівнів сформованості комунікативної компетентності
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Знання мовних правил ➤ Розуміння мовних структур ➤ Здатність вільно висловлювати власні думки ➤ Вміння конструктивно комунікувати з успішною реалізацією мети спілкування 	Критичний	Відсутність чіткого розуміння мовних правил, що призводить до недоліків у мовленні.
	Середній	Базове розуміння мовних структур з можливістю помилок у використанні складніших конструкцій.
	Достатній	Вільне зв'язне висловлення думок та ідей з можливими недоліками в логіці аргументації або структурі висловлення.
	Високий	Вміння чітко, логічно, грамотно та аргументовано висловлювати власні судження та ідеї (усно / письмово, вербально / невербально), здатність адаптувати стиль спілкування до аудиторії.

Таблиця 2.2.

Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності

Рівні	4-А клас		4-Б клас	
	% (100)	Кількість учнів (30)	% (100)	Кількість учнів (30)
Критичний	21%	6	9%	3
Середній	41%	13	43%	13
Достатній	14%	4	20%	6
Високий	24%	7	28%	8

Рис. 2.7. Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 4-А класу

Рис. 2.8. Показники рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів 4-Б класу

Формувальний етап експерименту тривав з вересня 2023 р. по січень 2024 р.

Робота на першому, **мотиваційно-пізнавальному** етапі розробленої нами системи мала на меті сформувати позитивну мотивацію та інтерес учнів до ініціативної комунікативної діяльності з коміксами, розкриваючи творчий потенціал четвертокласників, тому її було розпочато з *перегляду короткого*

відеоролика

«Як

малювати

комікс»

(<https://www.youtube.com/watch?v=lzfVxlyemfs>, автор – О. Гречана), який слугував емоційним налаштуванням та справив пізнавальний вплив, необхідний для реалізації подальшої роботи з коміксами (див. рис. 2.9.). Ми спонукали молодших школярів до міркувань над особливостями текстів у коміксах, просили їх порівняти, як одну й ту саму інформацію передають текстове повідомлення та комікс, ставили проблемне питання, яке потребує аналізу та обґрунтування власної ідеї щодо того, чи можливо перетворити всі повідомлення на комікси.

Рис. 2.9. Скріншот з відеоролика «Як малювати комікс»

Наступною складовою цього етапу стало *розташування частин поданого коміксу в логічній послідовності*. При цьому історія мала проблемний характер, аби спонукати дітей до розмірковувань, конструктивного діалогу та обміну думками. Наприклад, ми запропонували ситуацію під назвою «Не йди за юрбою – завжди залишайся собою», яка є вкрай актуальною у сучасному суспільстві (див. рис. 2.10.). Ця історія наочно продемонструвала те, як ЗМІ впливають на наші думки, почуття, настрої, свідомість, дії, та підтвердила необхідність критичного осмислення інформації. Учні мали побачити проблему, навчитись ставити питання, висувати гіпотези, пропонувати альтернативи, робити свідомий вибір та обґрунтовувати його. Також подана ситуація актуалізувала проблему любові

та поваги до себе як особистості, яка за будь-яких умов має залишатися унікальною. Нами також було запропоновано систему проблемних питань для створення комунікативної ситуації між учнями за поданим коміксом (див. Додаток Д).

Рис. 2.10. Комікс «Не йди за юрбою – завжди залишайся собою»

Коли учні навчилися працювати з готовими коміксами, ми зніціювали групову роботу над завершенням коміксу домальовуванням останнього фрагмента. Це «Святкова історія» про те, що справжні добрі справи іноді бувають непомітними (див. рис. 2.11.). Ми переконані, що проблема добра є вічною, а зараз як ніколи потребує свого висвітлення. Четвертокласники ознайомилися з текстовим та ілюстративним матеріалом поданого незавершеного коміксу, проаналізували його зміст та шляхом конструктивного діалогу дійшли спільної думки про те, якою буде кінцівка. Таке завдання спрямоване на розвиток здатності молодших школярів до партнерської взаємодії та досягнення взаєморозуміння. Кожна група учнів

презентувала останній фрагмент та обґрунтувала свій вибір. Після цього нами організовано евристичну бесіду з теми коміксу, скеровуючи дітей до активної мовленнєвої діяльності, що включала висловлювання власної думки, ставлення, припущень, поважаючи позицію інших, формулювання нових питань, висновків на основі логічних роздумів з проблемної ситуації, тісно взаємодіючи з однокласниками. Ми підготували систему взаємопов'язаних питань за змістом коміксу, кожне з яких становило логічний крок, що спонукав школярів до самостійного пошуку істини, спираючись на їхній життєвий досвід (див. Додаток Е).

Рис. 2.11. Комікс «Святкова історія»

Наступний **конструктивно-комунікативний етап** передбачав поступове ускладнення роботи над коміксами, зростання рівня самостійності та творчості учнів. Робота на цьому етапі включала *складання та розігрування діалогів між запропонованими персонажами, яких надруковано заздалегідь у заготовках-шаблонах коміксу*. Наприклад, ми запропонували комікс

«Суперечка за кулісами», який актуалізує проблему непорозуміння та вдалого вирішення конфлікту (див. рис. 2.12.). Учні об'єдналися в групи, отримали роздруківки, розглянули кадри коміксу, прослідковуючи історію, яка в ньому вміщена, та вписали вигадані діалоги в порожні «хмарки». Необхідно було звернути увагу дітей на те, що з тими самими кадрами можна створити абсолютно різні історії. Під час створення діалогів і реплік персонажів коміксу учні 4 класу відпрацьовували мовні структури в певному контексті, вдосконалювали навички спілкування та соціально-мовленнєвої поведінки.

Рис. 2.12. Заготовка-шаблон коміксу для складання та розігрування діалогів між запропонованими персонажами

Наступне завдання висвітлювало нагальну проблему сьогодення – проблему людської ввічливості як універсальної форми взаємоповаги. Часом діти навіть не замислюються, яку невидиму силу мають слова. Тому ми запропонували *парну роботу над коміксами, що об'єднані спільною темою «Чари ввічливості»*. Кожна пара учнів отримала кадр різних коміксів (див. рис.

2.13.). Їхнім завданням стало доповнення коміксів вигаданими діалогами з використанням ввічливих слів та розігрування цих сцен.

Рис. 2.13. Кадри коміксів, об'єднаних темою «Чари ввічливості»

До такого завдання було проведено підготовчу роботу. Спочатку четвертокласники прочитали та проаналізували міні-текст «Як діють чари ввічливості» з журналу «Джміль» [63] (див. Додаток Ж), після цього навели приклади дуже ввічливої, просто ввічливої, нейтральної та образливої форм

звертання кондуктора до пасажирів. Потім промовляли їх і спостерігали, як кожна з них впливає на настрій. Після цього учням було запропоновано гру «Ввічливе коло». Для цього було необхідно стати у коло і по черзі говорити один одному ввічливі слова. Важливо звернути увагу дітей на те, що існують такі слова-синоніми, виокремити їх. У коміксах відображено різноманітні повсякденні комунікативні ситуації, які передбачають уживання ввічливих слів під час вітання, прощання, вибачення, прохання, поздоровлення, запрошення, висловлення подяки, надання допомоги. Ми вважаємо, що таке завдання є необхідним у структурі нашої системи, адже воно спрямоване на розвиток уміння вести діалог, оволодіння учнями виразними формами комунікації (інтонація, міміка, жести), основами етики спілкування, закріплення уявлення про ввічливі слова, доречність та ситуативність їхнього уживання відповідно до віку та статусу співрозмовника, збагачення словникового запасу молодших школярів словами ввічливості та звертаннями.

Головним змістом останнього **рефлексивно-творчого** етапу нашої системи роботи став розвиток комунікативної компетентності четвертокласників шляхом впровадження проєктної діяльності зі створення коміксів. Оскільки прислів'я відображають мудрість народу, вони відкривають перед нами широкий простір для розмірковування та обговорення. Саме тому при вивченні теми «Народна мудрість» нами було запропоновано учням створити *власний комікс, який передаватиме те саме повідомлення, що й одне з прислів'їв за вибором дітей*. Наприклад: «Не бажай іншому того, чого собі не бажаєш», «Залізо випробовується у вогні, а людина – у біді», «Не одежа красить людину, а добрі діла», «Від теплого слова і лід розмерзається» тощо. З метою активізації співробітництва та комунікації між однокласниками організували цю роботу як групову. У процесі такої роботи відбувається співпраця «письменників» та «художників», які висловлюють та аргументують власну думку, поважають позицію інших учасників групи й дослухаються до спільних рішень. На таку роботу відводився тиждень. Захист проєкту передбачав презентування своєї роботи у формі інсценізації та

обґрунтування вибору прислів'я для втілення його змісту в комікс. Реалізації проєктної діяльності передувало ознайомлення з етапами навчального проєкту (див. рис. 2.14.) та пам'яткою зі створення коміксу (див. рис. 2.15.).

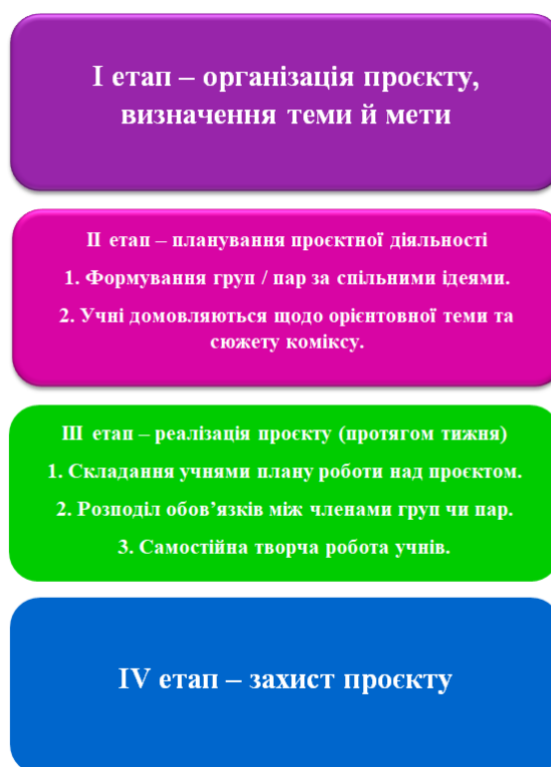

Рис. 2.14. Етапи навчального проєкту

Пам'ятка зі створення коміксу

- ✳ Вигадай двох-трьох персонажів.
- ✳ Уяви їхній зовнішній вигляд.
- ✳ Придумай сюжет історії (чим почалася, що відбулося, чим завершилася, які висновки зробили для себе персонажі).
- ✳ Виріши, скільки кадрів треба створити для її зображення (бажано не більше семи).
- ✳ Намалюй кадри коміксу і напиши репліки персонажів у спеціальних "бульбашках".

Рис. 2.15. Пам'ятка зі створення коміксу

Ми переконані, що сучасні діти хочуть і будуть багато говорити про те, що їм справді цікаво, що торкається їхньої душі. У зв'язку з цим завершальною ланкою нашої системи стало *індивідуальне створення коміксу-автобіографії*, що дозволило молодшим школярам креативно поділитися основними фактами зі свого життя, особистими інтересами, заповітною мрією тощо. Головним

героєм такого коміксу, звичайно, був сам учень, який є його автором. Іншими персонажами могли бути будь-хто: однокласники, вчитель, батьки, друзі тощо. Замість малюнків діти мали змогу розмістити у частинах коміксу справжні фотографії персонажів у поєднанні зі словесними «хмарками» реплік. Учні презентували власний проєкт та деталізували його зміст у формі усного монологічного висловлювання, ефективно оволодіваючи навичками публічного виступу, представлення себе, міжособистісної взаємодії та творчої самореалізації через комунікацію (див. Додаток 3).

2.4. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Після реалізації розробленої нами системи роботи щодо цілеспрямованого розвитку ключової комунікативної компетентності учнів четвертого класу засобом коміксу ми здійснили повторну діагностику експериментального (4-А) та контрольного (4-Б) класів, що дозволило прослідкувати динаміку змін рівня сформованості даної ключової компетентності в 4-А класі й відповідно дієвість апробованої нами системи роботи. Задля визначення рівнів комунікативної компетентності учням було запропоновано методики, які застосовувалися на констатувальному етапі експерименту.

Отож, нами знову ж таки було використано діагностичну методику «Назви слово». Провівши дану методику щодо визначення рівня сформованості активного словникового запасу як складової комунікативних навичок, ми одержали такі результати:

- у 4-Б класі високий рівень виявлено лише в 33% (9 учнів); достатній рівень сформованості – у 20% (6 учнів); із середнім показником 38% (12 учнів); при цьому критичний рівень мають 9% респондентів (3 учні).

- у 4-А показники були такими: високий рівень – 36% (11 учнів), достатній – 38% (12 учнів), середній рівень – 26% (7 учнів), критичний – учнів немає.

Отже, підсумовуючи, повторна діагностика показала такі результати у гімназії №121: високий рівень у 4-А класі продемонстрували 36% учнів (було 24%), а в 4-Б класі – 33% учнів (було 28%); достатній рівень у 4-А класі значно збільшився – 38% (було 14%), а в 4-Б залишився незмінним – 20%; середній рівень у 4-А класі показали 26% (було 41%), а в 4-Б – 38% (було 43%); критичний рівень у 4-А класі не виявлено (було 21%), а у 4-Б залишився незмінним – 9%. Результати динаміки змін представлено також у таблиці (див. табл. 2.3.) та діаграмі (див. рис. 2.16.).

Таблиця 2.3.

**Результати проведення контрольного етапу експерименту щодо
цілеспрямованого розвитку ключової комунікативної компетентності
учнів четвертого класу засобом коміксу**

Рівні	4-А клас		4-Б клас	
	% (100)	Кількість учнів (30)	% (100)	Кількість учнів (30)
Критичний	–	–	9%	3
Середній	26%	7	38%	12
Достатній	38%	12	20%	6
Високий	36%	11	33%	9

Отже, порівнюючи результати контрольних даних з вихідним рівнем сформованості комунікативної компетентності в учнів четвертих класів, маємо змогу стверджувати, що в експериментальному 4-А класі порівняно з контрольним 4-Б класом цей показник значно підвищився в результаті поетапної реалізації розробленої нами системи роботи. Це свідчить про достовірність висунутої гіпотези, досягнення поставленої мети, виконання всіх завдань дослідження та відповідно ефективність розробленої системи

роботи щодо цілеспрямованого розвитку ключової комунікативної компетентності учнів четвертого класу засобом коміксу.

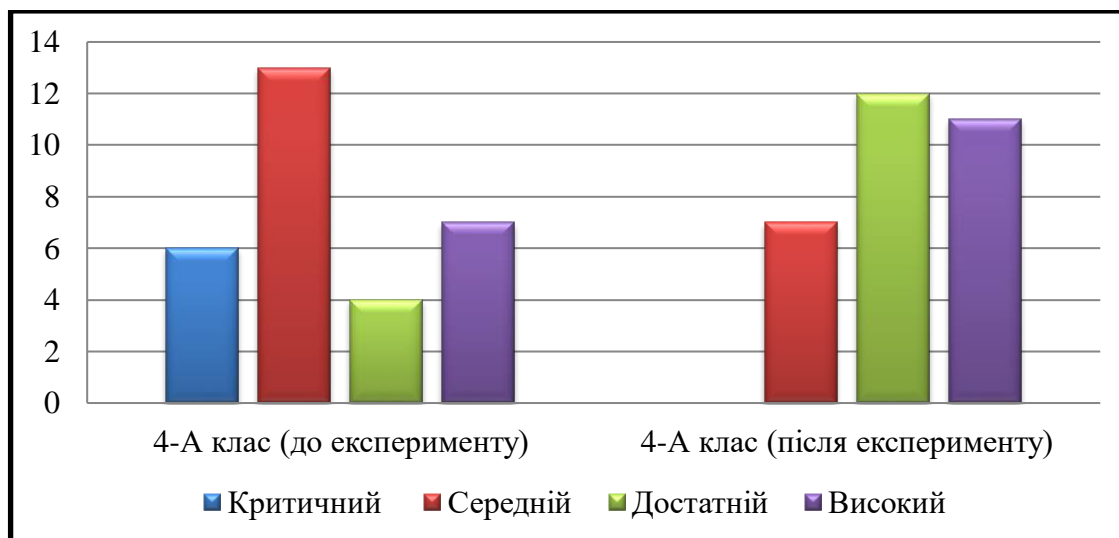

Рис. 2.16. Динаміка зміни показників рівнів розвитку ключової комунікативної компетентності учнів четвертого класу

Висновки до розділу 2

Здійснений аналіз стану досліджуваної проблеми в практиці сучасних шкіл, передового педагогічного досвіду, освітніх платформ та сервісів, на яких розміщено статті, вебінари, курси з опанування вчителями шляхів використання коміксів у контексті розвитку комунікативної компетентності, дають змогу стверджувати про актуальність та необхідність вивчення даної теми для забезпечення ефективного та практико-орієнтованого освітнього процесу молодших школярів.

У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що основною метою мовно-літературної галузі є формування ключової комунікативної компетентності, яка є центральним поняттям нашої роботи. Розглядаючи Типові освітні програми, розроблені під керівництвом О.Савченко та Р.Шияна, та вивчаючи змістові лінії, в яких здійснюється формування

складових комунікативної компетентності, можна дійти висновку, що саме ТОП під керівництвом Р. Шияна найбільше відповідає проблемі нашого дослідження, бо саме ця програма наголошує на використанні інструментів візуалізації, зокрема коміксів.

Аналізуючи чинні підручники на наявність можливостей для розвитку комунікативної компетентності в учнів четвертого класу засобом коміксів, ми дійшли висновку, що наразі відсутня система роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності інноваційними засобами, яка б відповідала інтересам і запитам сучасних молодших школярів. Робота з коміксами частково представлена лише в деяких підручниках для 4 класу, зокрема таких авторських колективів, як К. Пономарьова та Л. Гайова; І. Большакова та І. Хворостяний; Г. Остапенко, О. Волощенко та О. Козак.

Нами було вивчено, осмислено й узагальнено передовий педагогічний досвід творчих та креативних вчителів-практиків в розрізі теми нашого дослідження. Можемо стверджувати, що комікси ще не знайшли належного застосування в сучасній практиці української освіти, свідченням чого є лише поодинокі статті, вебінари та курси для вчителів початкових класів щодо окресленої проблеми.

З метою встановлення наявного рівня сформованості в учнів ключової комунікативної компетентності, а також ставлення молодших школярів до ідеї впровадження коміксів в освітній процес нами було проведено комплекс діагностичних методик, у тому числі авторської. Це дало підстави виокремити та схарактеризувати чотири рівні сформованості комунікативної компетентності (критичний, середній, достатній, високий) та відсоткові показники відповідних рівнів сформованості комунікативної компетентності в учнів 4-х класів. Отримані дані спонукали нас до розробки та впровадження в освітній процес експериментального класу системи роботи щодо цілеспрямованого розвитку ключової комунікативної компетентності засобом коміксу. Спираючись на структурні компоненти розробленої методичної моделі, нами було окреслено такі етапи роботи: мотиваційно-пізнавальний,

конструктивно-комунікативний та рефлексивно-творчий, які було реалізовано під час педагогічного експерименту на базі Криворізької гімназії №121.

Щоб перевірити ефективність впровадженої системи роботи, ми провели повторну діагностику рівня сформованості комунікативної компетентності в експериментальному та контрольному класах. Показники в кожному класі зазнали змін: у контрольному класі зміни були незначними, натомість в експериментальному спостерігалася значна позитивна динаміка.

Отже, одержані результати підтверджують ефективність запропонованої нами системи роботи з розвитку ключової комунікативної компетентності засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

ВИСНОВКИ

Грунтовний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, осмислення традиційних та інноваційних освітніх підходів до практики навчання у сучасній початковій школі та результати анкетування вчителів початкових класів підтвердили актуальність та пріоритетність розвитку ключової комунікативної компетентності молодших школярів, виявили недостатній ступінь розробленості проблеми на сучасному етапі реформування початкової ланки освіти.

Ключове поняття нашого дослідження «комунікативну компетентність» розуміємо як інтегральну характеристику особистості, що передбачає готовність і здатність встановлювати й підтримувати конструктивну взаємодію з оточенням задля успішної реалізації мети спілкування і досягнення взаєморозуміння між його учасниками, усвідомлювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно, грамотно й аргументовано висловлювати власні думки в усній і писемній формах, співпрацювати, бути толерантним до позиції інших.

Вважаємо, що ключова роль у розвитку комунікативної компетентності належить систематичному використанню компетентнісно зорієнтованих завдань, які передбачають застосування мовних знань і мовленнєвих умінь у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях з урахуванням запитів сучасності, заснованих на особливостях сприйняття світу молодшим поколінням.

Потужний комунікативний ефект вбачаємо саме в коміксі, зважаючи на універсальність його змістово-функціональної структури. У зв'язку з цим нами проаналізовано феномен «комікс», його сутнісні характеристики, психолого-педагогічні детермінанти та дидактичний потенціал використання коміксів як засобу розвитку комунікативної компетентності. На цій основі ми сформулювали власне визначення коміксу: це серія малюнків, що доповнюються короткими текстами, маючи при цьому чітко визначену

сюжетну лінію та персонажів, що ведуть розмову. Водночас єдність тексту та графічного зображення утворює єдність сюжетної лінії. Нами окреслено можливості використання штучного інтелекту для створення власних коміксів, охарактеризовано низку спеціалізованих інструментів на базі ШІ, створено авторський комікс з мовно-літературної освітньої галузі на основі штучного інтелекту Comixify.

Спираючись на дані сучасної психології, нами досліджено специфіку формування та розвитку комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку. Адже саме цей період збігається з періодом становлення мовленнєвого слуху та артикуляції, активного збагачення словникового запасу, оволодіння лінгвістичними конструкціями, прагнення до спілкування і швидкого набуття мовленнєвого досвіду.

Це створило підґрунтя для розроблення нами методичної моделі розвитку ключової комунікативної компетентності учнів 4 класу засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі. В основу розробленої моделі було покладено такі компоненти: діагностично-спонукальний, змістово-цільовий, умовний та продуктивно-узагальнювальний.

Аналіз державних освітніх документів та чинних підручників показав, що не всі вони відповідають вимогам типових освітніх програм, а в Державному стандарті лише частково конкретизується зміст навчання з огляду на проблему нашого дослідження. Це зумовлює необхідність розвитку комунікативної компетентності засобом коміксу на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Аналіз передового педагогічного досвіду продемонстрував, що комікс як засіб розвитку комунікативної компетентності молодших школярів не знайшов належного застосування у практиці сучасних українських шкіл, що є наслідком нестачі методично обґрунтованих матеріалів з окресленої проблеми.

Результати проведеного серед учителів початкових класів авторського анкетування, спрямованого на виявлення думки освітян щодо стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів,

труднощів та засобів її розвитку, підтвердили наявність проблем в організації мовленнєвої поведінки учнів, висловленні власної думки, аргументації своєї позиції, недостатню сформованість у них соціально-комунікативних навичок і невисокий рівень практичного застосування вчителями інноваційних, компетентісно зорієнтованих прийомів навчання.

Проведення діагностичної методики «Назви слово» продемонструвало те, що значна частина четвертокласників володіє середнім та низьким для свого віку рівнем сформованості активного словникового запасу як складової комунікативних навичок. Результати анкетування учнів показали, що здебільшого комікси не застосовуються на шкільних уроках, хоча молодші школярі позитивно ставляться до ідеї впровадження коміксів в освітній процес, виявляючи бажання створювати власні. Спираючись на структурні компоненти розробленої методичної моделі, нами було окреслено такі етапи системи роботи: мотиваційно-пізнавальний, конструктивно-комунікативний та рефлексивно-творчий, що було реалізовано під час педагогічного експерименту на базі Криворізької гімназії №121.

Зміст мотиваційно-пізнавального етапу системи передбачає перегляд мотиваційного відеоролика, розташування частин поданого коміксу в логічній послідовності та групову роботу над завершенням коміксу домальовуванням останнього фрагмента. При цьому представлені учням історії носять проблемний характер, аби спонукати дітей до розмірковувань, ефективного діалогу та обміну думками. Конструктивно-комунікативний етап передбачає складання та розігрування діалогів між запропонованими персонажами в заготовках-шаблонах коміксу та парну роботу над доповненням коміксів, що об'єднані спільною темою «Чари ввічливості», вигаданими діалогами з використанням ввічливих слів та розігрування цих сцен. Головним змістом останнього рефлексивно-творчого етапу нашої системи є розвиток комунікативної компетентності четвертокласників шляхом впровадження проєктної діяльності, а саме створення власного коміксу, який передаватиме

те саме повідомлення, що й одне з прислів'їв за вибором учнів, та коміксу-автобіографії.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту свідчить, що мету нашої роботи досягнуто. Перспективою вважаємо подальше дослідження теоретичних і методологічних аспектів проблеми формування ключової комунікативної компетентності учнів I-II циклів навчання засобом коміксу з урахуванням принципу наступності й перспективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрощук І. В. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок*. Київ, 2022. № 3-4 (201-202), С.34-38. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/12659>.
2. Белов Д. О. Український комікс: бібліотечно-інформаційний вимір: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2021.
3. Большакова І. О., Хворостяний І. Г. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Харків: Видавництво «Ранок», 2021. 128 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1585-ukrmoва-4-klas-bolshakova.html>.
4. Большакова І. О., Хворостяний І. Г. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Харків: Видавництво «Ранок», 2021. 128 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1585-ukrmoва-4-klas-bolshakova.html>.
5. Будник О. Б., Фомін К. В., Хайнус А. Дидактичні комікси в початковій школі: методика їх створення та використання. *Освітні обрії*. Т. 54. №1. 2022. С. 37-48. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/6285>.
6. Васильєва О. В. Модель формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами міжпредметних зв'язків. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. Вип. 65. 2014. С. 85-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_17.
7. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі: метод. посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 400 с.

8. Вторнікова Ю. С. Комуникативна компетентність у структурі ключових компетентностей громадян Європи. *Витоки педагогічної майстерності*: збірник наукових праць. Полтава. 2011. С. 88-94. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/344/1/Vtornik%5B1%5D.pdf>.
9. Гавриляк Л. С. Комуникативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Мистецтво наукової думки*. Київ, 2019. №3. С. 70-73. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/158>.
10. Горлач Д. А. Феномен «кліпового мислення» в контексті радикалізації перетворень інформаційного середовища. *Вісник Книжкової палати*. №5. 2016. С. 45-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2016_5_14.
11. Гудзик І. П. Комуникативне спрямування нових підручників з мови. *Початкова школа*. № 9. 2004. С. 22-27.
12. Державний стандарт початкової освіти. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
13. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О.П., Бекетова С.В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. пос. Харків: Основа, 2018. 119 с.
14. Духович В. М. Формування комуникативної компетентності здобувачів початкової освіти. *Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті*: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції. Суми, 2022. Випуск 5. С. 136.
15. Жигун Л. О., Дубровська Л. О. Шляхи формування та впровадження ключових компетентностей у навчання учнів початкової школи. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Ніжин, 2021. С. 54. URL: [http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf](http://www.ndu.edu.ua/storage/2021/%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf).

16. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. №43. 2019. С.163-169. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/1354>
17. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
18. Залібовська-Ільніцька З. В. Підготовка майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир. 2009. 20 с.
19. Зимня І. О. Психологія навчання народній мові. 1989. 219 с.
20. Золочевська М. В., Морзе Н. В. Методична підготовка майбутніх учителів інформатики до використання дослідницьких методів навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання*. Том 17. №3. 2010.
21. Зязюн Л. І., Дзюба М. Формування соціокультурної компетентності засобами коміксів на уроках української мови в середній школі. *Ars Linguodidacticae*. № 7. 2021. С. 53-60. URL: <http://journals.uran.ua/ald/article/view/244672/242496>.
22. Ілійчук Л. В. Дидактичний потенціал коміксів та перспективи їх використання в освітньому процесі початкової школи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Навчання через гру в освітньому просторі України: досвід, виклики, ідеї та рішення» (18-19 березня 2021 р.). Запоріжжя: Електронний збірник наукових праць ЗОІППО. № 1(43). 2021. С. 1-5. URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip43.html.
23. Карпенко А. Б. Використання коміксів у початковій школі. Український освітній онлайн-портал для вчителів «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-komiksiv-u-pochatkoviy-shkoli-296481.html>.

24. Корнучич І. В. Комікс як педагогічна інновація у початковій школі. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XVIII-ої Міжнародної науково-практичної конференції. Естонія, 2022. С. 301. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-18.pdf>.

25. Коц В. П., Коц С. Н. Особливості комунікативної компетентності та стресостійкість. *Педагогіка здоров'я*: зб. наук. пр. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: ХНПУ, 2018. С. 188-190. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/7c153c2a-0f9c-441e-b8dd-203c54d68658>.

26. Лавренова М. В. Шляхи використання коміксів в освітньому процесі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія»: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Товканець ГВ (гол. ред.) та ін. Мукачево: Вид-во МДУ. Випуск 2. 2018. С. 143-146. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29629/1/2018_Orosov%C3%A1%20Ren%C3%A1ta%2C%20Petr%C3%ADkov%C3%A1%20Katar%C3%ADna%2C%20Starosta%20Volodymyr%20Scientific%20bulletin%20of%20MSU%202%288%29%20s.%2059-64.pdf#page=143.

27. Лавренова Т. П. Проблеми формування комунікативної компетентності учнів початкової школи на уроках української мови в умовах дистанційної освіти. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-problemi-formuvannya-komunikativno-kompetentnosti-uchniv-pochatkovo-shkoli-na-urokah-ukra-nsko-movi-v-umovah-distanciyno-osviti-204416.html>.

28. Лисенко О. В. Комікси як графічний інструмент педагога у виховній діяльності. Всеукраїнська науково-практична конференція «Практика роботи сучасного вчителя: інноваційні розробки та традиційні методики». Вінниця. 2020. URL: <https://genezum.org/library/komiksy-yak-grafichnyy-instrument-pedagoga-u-vyhovniy-diyalnosti-462>.

29. Мажуга А. В., Твердохліб Т. С. Педагогічний комікс як засіб просвітницької роботи з батьками здобувачів початкової освіти. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-

практ. інтернет-конф. (м. Ніжин, 21 жовт. 2021 р.). Ніжин. 2021. С. 100-101.
URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6498>.

30. Методика діагностики рівнів і особливостей психологічної готовності керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін; за наук. ред. О. І. Бондарчук. Київ, 2014. 148 с. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/26577/7/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%9D%D0%94%D0%A0%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA_2012-2014%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/26577/7/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%9D%D0%94%D0%A0%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%87%D1%83%D0%BA_2012-2014%20(1).pdf).

31. Насалевич Т. В., Рябуха Т. В., Лопушанський І. О. Становлення коміксу як жанру сучасної літератури. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. №31. 2020. С. 144-149. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_3/28.pdf

32. Нежива Л. Л., Топіха Є. М. Підготовка вчителів початкових класів до застосування коміксів на уроках читання засобами Instagram сторінки. *Молодий вчений*. Київ, 2023. №11 (123). С. 76-80. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6023>.

33. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. М. Грищенка. Київ: Міністерство освіти і науки України. 2016. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

34. Нюл І. І. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Мукачево: МДУ, 2020. 48 с. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/handle/123456789/7354?locale=uk>.

35. Ольшанський Д. В. Дидактичні умови використання коміксів у навчанні іноземних мов молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2002. 190 с.
36. Ольшанський Д. В. Комікс як засіб формування мовленнєвих механізмів у молодших школярів під час вивчення іноземної мови. *Педагогіка і психологія*. № 3 (28). 2000. С. 36-44.
37. Онкович Г. В., Онкович А. Д. Комікс як медіатекст. *Соціальні комунікації: теорія і практика*. 2016. С. 110-121. URL: https://www.researchgate.net/publication/329963684_Komiks_ak_mediatekst.
38. Остапенко Г. С., Волощенко О. В., Козак О. П. Українська мова та читання: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ: Світич. 2021. 144 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1579-ukrmova-4-klas-ostapenko.html>.
39. Остапенко Л. П., Соловійова О. К. Дидактичний потенціал коміксів. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. 2014. С. 121-126.
40. Підпригора С. В. Українська графічна проза на шляху до популярності. URL: <https://www.ideo-grafika.com/ukrainian-grafik-novels>.
41. Подановська Г. В. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі взаємозв'язку уроків літературного читання та роботи з дитячою книжкою: дис. канд. пед. наук. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2021. 290 с. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/k-58-053-05/dis_Podanovska.pdf.
42. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: К.І.С. 2004. 111 с.
43. Пономаренко Т. І. Формування та розвиток комунікативної компетентності підлітків. *Сучасні тенденції розвитку науки: наук. збірник*. Ужгород, 2018. С. 145-147.

44. Пономарьова К. І. Моделювання уроку української мови на компетентнісних засадах. *Початкова школа*. Київ, 2016. № 9. С. 15-19. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/186336429.pdf>.

45. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРИНТ. 2020. 88 с. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/posibnyk-ponomarova.pdf>.

46. Пономарьова К. І., Гайова Л. А. Українська мова та читання: підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ: УОБЦ «Оріон». 2021. 160 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1576-ukrmova-4-klas-ponomarova.html>.

47. Порядченко Л. А. Організаційно-методичні основи формування читацької компетентності учнів 3 класу засобами створення коміксів. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. №10. С. 271-277. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39941/>.

48. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства: [монографія]. За ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308172.pdf>.

49. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища школа. 1982. 214 с.

50. Родюк Н. Ю., Голюк О. А. Шляхи ефективного формування діалогічного мовлення учнів на уроках навчання грамоти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Луганськ: ЛНУ, 2019. № 3 (326). С. 64-74. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4708>.

51. Романенко Л. В., Руденко Н. М., Кудикіна Н. В. Методичний супровід упровадження коміксів в освіту дітей старшого дошкільного віку та учнів початкової школи. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. № 6 (213). С. 136-143. URL:

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47405/1/N_Kudykina_N_Rudenko_L_Romanenko_MSUKODSDWUPS_2023.pdf.

52. Савченко О. Я. Упровадження компетентнісного підходу в початкову освіту: здобутки і нерозв'язані проблеми. Рідна школа. №4-5. 2014. С. 12-16.

53. Соняк Н. Л. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом: дис. ... канд. пед. наук. Луцьк – Тернопіль. 2018. 254 с.

54. Студія онлайн-освіти EdEra. URL: <https://www.ed-era.com/>.

55. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 3-4 клас. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>.

56. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 3-4 класи. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf>.

57. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ. 2017. 548 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1425>.

58. Трифанова Д. А., Хома О. М. Використання коміксів як різновиду інноваційних методів навчання. *Наука майбутнього*: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених. Мукачево: РВВ МДУ, 2022. Випуск 2 (10). С. 187-193. URL: <http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/handle/123456789/9593>.

59. Українська мова та читання. 4 клас: підручники. URL: https://pidruchnyk.com.ua/4klas/ridna_mova4/.

60. Український освітній онлайн-портал для вчителів «На Урок». URL : <https://naurok.com.ua/>.

61. Хлестова С. В. Комікс як засіб масової комунікації: типологічні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Соціальні комунікації». №11. 2017. С. 13-17. URL: <https://periodicals.karazin.ua/sc/issue/view/784>.
62. Хома О. М, Ліба О. М. Формування компетентностей у молодших школярів в контексті сучасних освітніх реформ. *Освітологічний дискурс*. № 1-2. 2018. С. 291-302. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/xmlui/handle/123456789/1581?locale-attribute=hu>.
63. Чарівні слова. Журнал «Джміль» для дітей від 4 до 10 років, їхніх батьків і педагогів. №4. 2020. URL: <https://jmil.com.ua/2020-4/litstudio>.
64. Чикалова Т. Г. Дидактичні можливості використання коміксів на уроках у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. Т. 3. Вип. 20. 2020. С. 52-55. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/20/part_3/13.pdf.
65. Шинкевич М. О. Новітні підходи до навчання: скетчноутінг та комікси для учнів початкових класів (і не тільки). «На Урок»: вебінар. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cq-v2fzwFQc>.
66. Юрженко В. В. Досвід використання навчальних коміксів в технологічних освітніх системах найбільш розвинутих країн світу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. №124. 2015. С. 303-306.
67. Юрженко В. В. «Коміксування» змісту навчального процесу: позитивні чи негативні тенденції для розвитку технологій освітньої діяльності? *Біоресурси і природокористування*. Т. 7. № 1-2. 2015. С. 165-170.
68. Аксанца N. An alternative teaching tool in science education: Educational comics. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*. № 7 2020. 1550-1570. URL: <http://iojet.org/index.php/IOJET/article/view/1063>.
69. Forceville C. *Stylistics and Comics*. London: Routledge Handbook of Stylistics. 2013. 16 p.

70. McCloud S., Manning A. Understanding comics: The invisible art. *IEEE Transactions on Professional Communications*. №41. 1998. pp. 66-69. URL: https://www.researchgate.net/profile/A-Manning-2/publication/3230001_Understanding_Comics_The_Invisible_Art/links/54ca8b300cf2517b755e83c7/Understanding-Comics-The-Invisible-Art.pdf.

71. Wallner L. Framing education: doing comics literacy in the classroom. *Linköping University Electronic Press*. 2019. 149 p. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=2po7DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=comics+in+primary+school&ots=5ziiOEdVRI&sig=kdO_uKBv8M8x_xi0QvYjVyz0sEFs&redir_esc=y#v=onepage&q=comics%20in%20primary%20school&f=false.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів початкових класів, спрямована на виявлення думки освітян щодо стану сформованості ключової комунікативної компетентності молодших школярів, труднощів та засобів її розвитку

Бланк анкети

Анкета для вчителів початкових класів,
спрямована на виявлення думки освітян щодо
стану сформованості комунікативної
компетентності молодших школярів,
труднощів та засобів її розвитку

Шановні вчителі, опитування проводиться анонімно. Його результати будуть використані в узагальненому вигляді з дослідницькою метою.
Вдячні за Ваші відповіді!

1. Зазначте Ваш стаж роботи і категорію. *

Текст запитання з довгими відповідями

2. Що Ви розумієте під поняттям комунікативної компетентності? *

Текст запитання з довгими відповідями

3. Які засоби формування та розвитку комунікативної компетентності молодших школярів Ви використовуєте? *

4. Чи спостерігаєте Ви труднощі сучасних учнів в організації мовленнєвої поведінки, висловленні власної думки, аргументації своєї позиції, недостатню сформованість у них соціально-комунікативних навичок? *

Текст запитання з довгими відповідями

5. Які, на Вашу думку, наслідки несформованості комунікативної компетентності учнів? *

Текст запитання з довгими відповідями

6. Які труднощі можуть виникати у процесі формування комунікативної компетентності учнів в умовах дистанційного навчання? *

Текст запитання з довгими відповідями

Зразки відповідей учителів

2. Що Ви розумієте під поняттям комунікативної компетентності?

15 відповідей

- Здатність вести діалог, досягаючи мети спілкування
- ЗУН, що забезпечують ефективне спілкування
- Це здатність людини успішно взаємодіяти з оточуючими і досягати мети спілкування
- Це сукупність знань, умінь і навичок успішної комунікації в різних сферах життєдіяльності
- Уміння ефективно спілкуватися на основі володіння мовою
- Здатність взаємодіяти в різних життєвих ситуаціях
- Володіння мовою та вміння використовувати її в різних навчальних і життєвих ситуаціях, знання етикету
- Здатність ефективно взаємодіяти з іншими, спираючись на мовні знання, навички роботи в групі, уміння підлаштовувати комунікативну поведінку відповідно до ситуації

3. Які засоби формування та розвитку комунікативної компетентності молодших школярів Ви використовуєте?

15 відповідей

- Сюжетно-рольові ігри, листування з ровесниками, "Мікрофон", групові проекти учнів
- Інсценування, бесіди, мозковий штурм, написання запрошень, привітань, бібліотечні уроки, розігрування написаних учнями діалогів
- Створення проблемних ситуацій, групова робота, написання діалогів, творів, словникова робота
- Інтерактивні технології, сторітелінг, усний опис, діалогічні проблемні ситуації
- Мозковий штурм, мікрофон, інсценування казок, робота зі словником, усний опис картини
- Медіа, проблемні питання, групові творчі завдання, сюжетно-рольові навчальні ігри
- Написання листів, оголошень, групові творчі проекти, мовні ігри, мозковий штурм
- Оцінювання учнями результатів виконаних завдань однокласників, постановка проблемних питань, розігрування діалогів, театралізація, робота з медіа

4. Чи спостерігаєте Ви труднощі сучасних учнів в організації мовленнєвої поведінки, висловленні власної думки, аргументації своєї позиції, недостатню сформованість у них соціально-комунікативних навичок?

15 відповідей

- Так
- Так
- Так, особливо дітям важко аргументувати свою позицію та правильно себе поводити в різних ситуаціях спілкування
- Так. Сучасним учням часом складно висловити та обґрунтувати свою думку, підтримувати діалог
- Здебільшого так
- Так, дітям важко аргументувати свою думку, наводити докази

5. Які, на Вашу думку, наслідки несформованості комунікативної компетентності учнів?

15 відповідей

Людині буде важко поводити себе в суспільстві, знаходити спільну мову з оточуючими, вирішувати конфліктні ситуації

Нездатність налагоджувати взаємодію з іншими людьми за різних обставин

Труднощі у взаємодії з людьми в різноманітних сферах життя (навчання, робота, сім'я)

Невміння налагодити взаємодію з людьми у різних сферах діяльності

Це спричинить труднощі взаємодії з оточуючими в будь-яких життєвих обставинах

Труднощі встановлення контактів з оточуючими

Труднощі у самореалізації

Невміння грамотно, змістовно спілкуватися спричиняє труднощі в усіх сферах життя

Труднощі у взаємодії з однолітками та дорослими

6. Які труднощі можуть виникати у процесі формування комунікативної компетентності учнів в умовах дистанційного навчання?

15 відповідей

Найголовніша проблема – відсутність "живого" спілкування учнів як на уроках, так і на перервах

Через відсутність живого спілкування складно дібрати такі прийоми і засоби навчання, які спонукатимуть учнів до активного діалогу

Відсутність живого спілкування між учнями

Неможливість реалізувати деякі види роботи в дистанційному форматі

Необхідність добирати нові прийоми й засоби створення ситуацій спілкування, бо учнів дуже важко "розговорити"

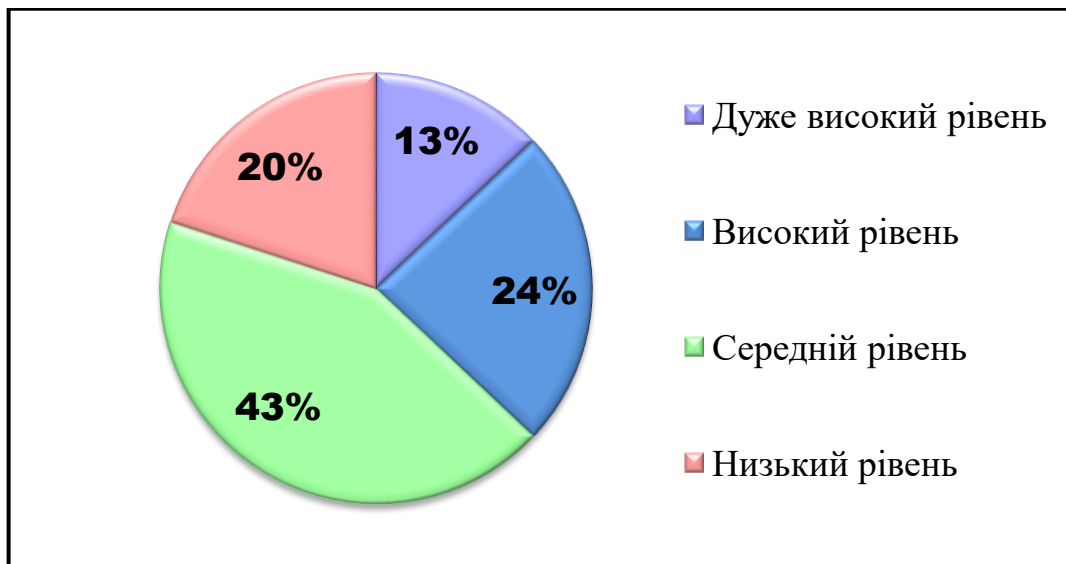
Низька мотивація учнів, швидке розсіювання їхньої уваги під час дистанційного уроку, труднощі у доборі завдань та тем, які будуть цікаві учням для обговорення

Стрімке розсіювання уваги учнів, необхідність увесь матеріал підкріплювати візуально, нездатність дітей сприймати великі тексти

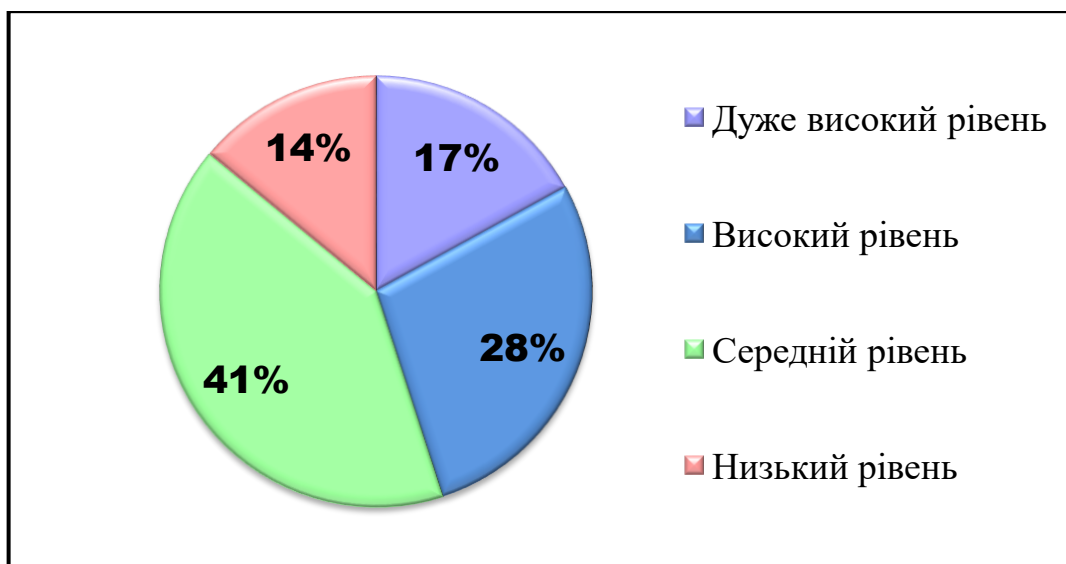
Додаток Б

Рівень сформованості активного словникового запасу учнів 4 класів

4-А клас

4-Б клас

Додаток В

Діагностична методика «Потреба у спілкуванні» (за Ю. Орловим)

Інструкція: Прочитайте твердження. Якщо ви погоджуєтеся з ним, то вкажіть «так», якщо ж не згодні – «ні». Зважайте на те, що твердження дуже короткі і не можуть містити в собі всіх необхідних подробиць. Уявіть типову ситуацію.

Можливо, що деякі твердження вам важко буде пов'язати зі своїм життям. І в цьому разі все ж таки спробуйте відповісти «так» або «ні». Не намагайтеся справити про себе задалегідь прихильне враження. Вільно висловлюйте свою думку. Хороших або поганих відповідей тут не існує.

1. Я отримую задоволення, коли беру участь у різних урочистостях.
2. Я не можу стримати свої бажання навіть тоді, коли вони суперечать бажанням моїх друзів.
3. Мені подобається виявляти до когось свою прихильність.
4. Я зацікавлений у тому, щоб завоювати вплив на людину, ніж її дружбу.
5. Я відчуваю, що в стосунках з друзями в мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюсь про успіхи мого товариша, у мене чомусь погіршується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я мушу кому-небудь у чомусь допомогти.
8. Мої турботи зникають, коли я опиняюсь серед товаришів по навчанню.
9. Мої друзі мені вже набридли.
10. Коли я роблю важливу роботу, присутність людей мене дратує.
11. У безвихідному становищі я говорю тільки ту частину правди, яка, на мою думку, не зашкодить моїм друзям і знайомим.
12. У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, як про близьку мені людину.
13. Неприємності в друзів викликають у мене таке співчуття, що я можу занедужати.
14. Мені приємно допомагати іншим, навіть тоді, коли це завдає мені багато клопоту.
15. Поважаючи друга, я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він помиляється.
16. Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, ніж романи про кохання.
17. Сцени насильства в кіно викликають у мене огиду.
18. На самоті я відчуваю тривогу і напруженість більше, ніж тоді, коли перебуваю серед людей.
19. Я вважаю, що найбільшою радістю в житті є спілкування.
20. Мені шкода безпритульних кішок і собак.
21. Я волю мати менше друзів, але більше близьких людей.

22. Я люблю бувати серед людей.
23. Я довго хвилююся після сварки з близькими.
24. У мене значно більше близьких друзів, ніж у інших.
25. Я більше прагну досягти успіхів у змаганні з іншими людьми, ніж дружити з ними.
26. Я більше довіряю власній інтуїції і уявленням про людей, ніж судженням про них інших.
27. Я віддаю більшу перевагу матеріальному добробуту і благополуччю, ніж радощам спілкування з приємними людьми.
28. Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів.
29. Щодо мене люди часто невдячні.
30. Я люблю розповіді про безкорисливу дружбу.
31. Задля друга я можу пожертвувати своїми інтересами.
32. У дитинстві я був у товаристві, яке завжди трималося разом.
33. Коли б я був журналістом, то із задоволенням писав би про силу дружби.

Опрацювання результатів

Порівняйте свої відповіді з ключем. За кожен збіг нараховується один бал. Ключ до тесту: 1 (+), 2 (+), 3 (-), 4 (-), 5 (-), 6 (-), 7 (+), 8 (-), 9 (-), 10 (-), 11 (+), 12 (+), 13 (+), 14 (+), 15 (-), 16 (-), 17 (+), 18 (+), 19 (+), 20 (+), 21 (+), 22 (+), 23 (+), 24 (+), 25 (-), 26 (+), 27 (-), 28 (+), 29 (-), 30 (+), 31 (-), 32 (+), 33 (+).

Оцінюючи результати тестування, слід враховувати гендерні відмінності, тобто різні показники для чоловіків і жінок. Це пояснюється тим, що рівень потреби в спілкуванні у жінок дещо вищий, ніж у чоловіків.

РІВЕНЬ:	низький	ниж. за серед.	середній	вище за серед.	високий
Хлопчики	0-21	22-23	24-25	26-28	29-33
Дівчатка	0-23	24-26	27-28	29-30	31-33

Додаток Г

**Анкета для учнів 4 класів, спрямована на виявлення розуміння ними
поняття коміксу та ставлення до ідеї впровадження його в освітній
процес**

Анкета для учнів 4 класу

Опис форми

Чи знаєш ти, що таке комікс? *

Так

Ні

Як ти розумієш поняття «комікс»? *

Малюнки з підписами

Книжка з малюнками

Серія малюнків з текстом, що утворює оповідання

Інше...

У якому віці ти вперше познайомився/познайомилася з коміксами? *

До 5-ти років

6-7 років

8-9 років

Не знайомий/знайома з ними досі

Чи читаєш ти комікси зараз? *

Так

Ні

Якщо тобі подобаються комікси, то чому? *

Вони цікаві за змістом

Комікси приваблюють мене своїми яскравими малюнками

Вони приносять користь, адже в них можна дізнатися багато чого цікавого

Мені подобається, що в них мало тексту та багато малюнків

Мені не подобаються комікси

Які, на твою думку, переваги коміксів? *

- Багато ілюстрацій
- Цікавий сюжет
- Незвичайне оформлення
- Небагато тексту
- Легко й швидко читаються, не перевантажуючи
- Пізнавальний сюжет
- Поєднання малюнка з текстом допомагає краще уявити, про що читаєш
- Інше...

Які, на твою думку, недоліки коміксів? *

- Мало тексту
- Комікси важко знайти у продажу
- Нічому не навчають
- Не завжди зрозумілий зміст
- Надто швидкий розвиток подій у тексті
- Швидко набридають
- Інше...

Чи застосовуються комікси на твоїх шкільних уроках? *

- Так
- Ні

Чи хотілося б тобі, щоб комікси застосовувалися на шкільних уроках? *

- Так
- Ні

Чи хочеш ти створювати власні комікси? *

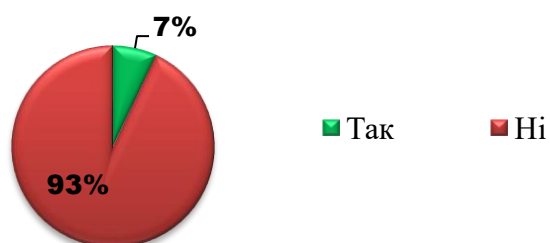
- Так
- Ні

Зразки відповідей учнів

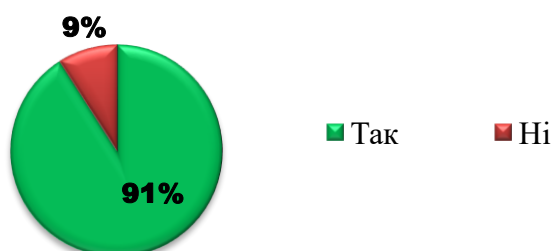
Як ти розумієш поняття "комікс"?

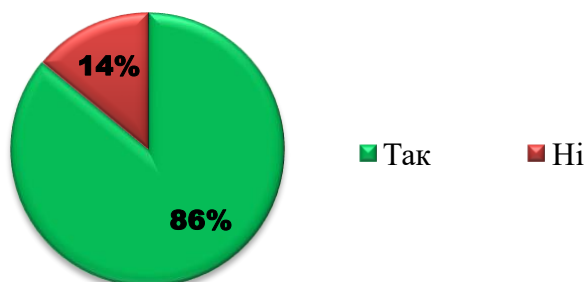
Чи застосовуються комікси на твоїх шкільних уроках?

Чи хотілося б тобі, щоб комікси застосовувалися на шкільних уроках?

Чи хочеш ти створювати власні комікси?

Додаток Д

Запитання для створення комунікативної ситуації між учнями за поданим коміксом

- Чи подобався Сніговик сам собі? Чим саме?
- Чому він раптом вирішив схуднути? Чи справді це було йому потрібно?
- Чи пішло схуднення Сніговику на користь?
- Чи завжди варто сприймати всерйоз поради в рекламі? Чому?
- Які речі кожен має вирішувати для себе сам, а коли варто чинити як усі? Чому?
- Що означає критично ставитися до інформації? Навіщо потрібне таке ставлення?

Додаток Е

Система питань для евристичної бесіди за змістом коміксу

- ✚ Які добрі вчинки зробив хлопчик?
- ✚ Як ви гадаєте, чому він їх не помітив? А чи взагалі хтось помітив? Чому так сталося?
- ✚ Чи завжди правильно чинила дівчинка?
- ✚ Як би ви діяли на місці Данилка? Його сестрички?
- ✚ Чи варто брати на себе провину за чужі вчинки?
- ✚ Чи завжди ми помічаємо добро, яке роблять нам інші люди, та віддячуємо за це? Чому?
- ✚ Чи треба чекати подяки за добрі вчинки?
- ✚ Пригадайте, що ви відчуваєте, коли робите щось добре.
- ✚ Чи хочеться вам, щоб хтось помітив це? Похвалив вас?
- ✚ Чи варто творити добро непомітно?
- ✚ Як ви віддячуєте за добро? Чи завжди це робите? Чому?
- ✚ Уявіть собі, що вашого доброго вчинку ніхто не помітив. Що ви відчуваєте? А людина, якій ви зробили добро?
- ✚ Що вам більше подобається – творити добро непомітно чи так, щоб інші люди знали про це?
- ✚ Уявіть собі світ, у якому не буде добра, чуйності, милосердя. Яким він буде?
- ✚ Чи легко виховувати добру, порядну людину? Що для цього необхідно?
- ✚ Чому проблема добра завжди є актуальною?

Додаток Ж

Стаття «Як діють чари ввічливості» з журналу «Джміль»

Як діють чари ввічливості

Обличчя Джмелика та Книжечки засяяли усмішками.

— Поїздка в такому привітному трамвайчику неабияк поліпшує настрій, — поділився враженнями Джмелик.

Книжечка засміялася:

— Добрі слова, усмішка, увага одне до одного тішать не лише пасажирів. Я гадаю, що всі слова ввічливості насправді чарівні. Що більше ними користуєшся, то щасливішими стають люди поруч із тобою.

— Цікава думка. Я, звісно, вживаю ввічливі слова, але досі вважав, що їх просто для порядку придумали, як правила у грі. Прийшов — привітайся, ідеш — попрощайся. Поглянемо, чи діятимуть чари слів “дякую” та “будь ласка”.

У цей момент до Джмелика та Книжечки підійшов грак-кондуктор і попросив оплатити проїзд.

☀ Як він міг звернутися до пасажирів? Наведіть кілька фраз: дуже ввічливу, просто ввічливу, нейтральну, образливу. Промовте їх і поспостерігайте, як кожна з них впливає на ваш настрій.

Оплативши проїзд, друзі отримали квиточки й перезирнулися. Ось вона, можливість випробувати чари ввічливих слів!

Додаток 3

Комікс-автобіографія: учнівські роботи

